

బహుకాల
దర్శనం

Blank page

MNSOIG 154

3

కృష్ణశాస్త్రి కృతులు

బహుకాలదర్శనం

అవ్వ : తిరునాళ్ళలో
తప్పిపోయింది

రిక్తావాలా

మైలురాయి

బూట్ పాలిష్

అవ్వ : బస్సుప్రయాణం

ఇద్దరు సత్యవాదులు

విశ్వాదయ
పుచురణ

నవంబరు
1965

వెల : రు. 3-00

ముద్రణ :
ఏవన్ ప్రింటింగ్ వర్కుస్,
హైదరాబాద్.

విశ్వోదయ,
కావలి.

కాటూరి వేంకటేశ్వరరావుగారికి

బావగారూ,

నేనేమి వ్రాసినా, ఏమి మాట్లాడినా వల్లమాలిన
ఇష్టంమీకు. నా రచనలన్నీ అచ్చువేయించు
మని మహా ఒత్తిడి చేసేవారు మీరు.

మీరుండగా ఆ పని చెయ్యలేకపోయాను.

ఇప్పుడు వేయిస్తున్నాను.

ఇది "బహుకాలదర్శనం". మొదటిది.

మీరు దీనిని అందుకోండి, బావగారూ!

మీ గొప్పతనానికి ఇది తగినదని కాదు

ఈ శ్రేణిలో మొదటిదని! అంతే.

మీరు వెళ్ళిపోయినా, నన్నూ నా వాళ్ళనూ

వెయ్యి కళ్ళతో కనిపెడుతూ కాపాడుతూ

ఇక్కడ నాతోనే ఉంటున్నారు మీరు - నాలోనున్నా!

బావగారూ!

హైదరాబాదు.

కృష్ణ శాస్త్రి

ఈ సంపుటంలో
ప్రచురించిన రచనలన్నిటినీ
ఆకాశవాణి ప్రసారంచేసింది :

వ క్త వ్యం

విశ్వాదయకు శ్రీకృష్ణశాస్త్రిగారు పరమాప్తులు. శాస్త్రిగారికి విశ్వాదయ ఆత్మబంధువు. ఈ అనుబంధం నేటిది కాదు. చిరకాలానుగత మైనది.

శ్రీశాస్త్రిగారి ప్రతిభావంతములు, అపూర్వములు అయిన రచనలు త్వరగా అచ్చయి తెలుగుదేశం నలుమూలలా వ్యాపించవలెననీ, ఆయన సాధించిన బహుముఖసారస్వత ప్రక్రియలను ఆంధ్రరసజ్ఞులు ఆస్వాదించవలెననీ, యువ రచయితలు అవి చూపిన నవ్యమార్గాలలో తమ రచనలను తీర్చి దిద్దుకోవలెననీ, విశ్వాదయ చిరకాల కాంక్ష. దేశంలోని సుస్థిర పుస్తక ప్రచురణ సంస్థలు గాని, ధనాధిక రసజ్ఞులు గాని, ఈ సాహిత్యసత్కార్యం ఏనాడో నిర్వహించవలసింది. కాని ఇంతవరకు ఆపని జరగలేదు. ఇప్పటికే కాలాతీత మయింది.

స్వర్ణవేదివంటి ఆయనచేయి ఏసారస్వతశాఖపై పడినా అది సువర్ణమయమయింది. ముక్తకం, గేయం, నాటిక, యక్షగానం, సంగీతరూపకం, సాహిత్యప్రసంగం, ఆయన ప్రత్యేకముద్రతో నవజీవనాన్ని సంపాదించు కున్నాయి.

అట్టి శాస్త్రిగారి రచనలను ధారావాహిగా ఆయా రచనారీతులను బట్టి ప్రత్యేక సంపుటములుగా ప్రకటించే పనికి

యథాశక్తిగా నేడు విశ్వోదయ పూనుకున్నది; ప్రక్రియా
వైవిధ్యమునుబట్టి శాస్త్రుగారి రచనలన్నీ సుమారు 14
సంపుటాలు కావచ్చు నని అభిజ్ఞుల అంచనా. వాటి నన్నిటినీ
కాలక్రమమున సాహిత్యప్రియులచేతు లందుంచవలె నని
విశ్వోదయ సంకల్పం.

ఈ ఉద్దేశాన్ని విశ్వోదయ తెలియపరచగానే, శ్రీ
శాస్త్రుగారు అత్యాదర పూర్వకమైన చిరునవ్వుతో - ఎన్న
దగిన తమ రచనలన్నీ ఎదుట ఉంచారు.

నిజానికి, అందులో వేటికవే ప్రథమ గణ్యములై
ప్రకటన కావలసినవి. కాని-నేటి ఆంధ్రావళి అభిరుచినిబట్టి,
భావగభీరములు, కావ్యభాషా ప్రచురములు అయిన శాస్త్రు
గారి కవితారచనలకంటె,

జనతా సన్నిహితములూ, వ్యవహార భాషాసరళములూ,
గుచిమంతములూ, అయిన వచనరచనలను ముందు ప్రచురించి,
తదుపరి పరంపరగా తక్కిన కవితా, నాటికా, గేయ
సంపుటాలను తేవలెనని మా అభిలాష.

ఈ సదుద్యమానికి భావుకుల ప్రోత్సాహం విధిగా
ఉంటుందని మా విశ్వాసం.

ఇట్లు

ప్రకాశకులు

రెండు మాటలు

శ్రీకృష్ణశాస్త్రివంటి ఆరియుతేరిన (రచనా) వృద్ధ మూర్తుల రచనాసంపుటాలకు ముందు ఏవో రెండుమాటలు వ్రాయబోవడం చాపల్యంవల్ల గాని, చాతుర్యంవల్ల గాదు. అయితే ఈ ప్రయత్నం ఎందుకు? అంటే- ఆయనరచనల మీద ఉండే తెగ ఇష్టం వల్ల, అని జవాబు.

ఒకసారి శ్రీకృష్ణరాయభాషానిలయంలో జరిగిన మహాసభకు హాజరయి, శ్రీశాస్త్రిగారికారులో తిరిగివస్తూ ఆయనతో అన్నాను, -“అన్నగారూ, మీ రచనలన్నీ - రేడియోనాటికలు - ప్రసంగాలతో సహా త్వరగా అచ్చయి ఎప్పుడు వస్తాయూ అని ఎదురుచూస్తున్నాం. మిమ్మల్ని 'కృష్ణపక్షం', 'ఊర్వశీప్రవాసం-' కవిగానే లోకం చాలా వరకు ఎరుగును. మీ అద్భుతమైన వివిధసారస్వత ప్రక్రియలను ఒడ్డుపైన వచనరచనలను లోకానికి చూపి చకితం చెయ్యాలి” అని 'ఊరుకోక, 'పోనీ కొన్నిరచనలు నాకివ్వండి- నేను చక్కగా వేస్తాను.' అన్నాను.

శాస్త్రిగారు స్తిమితంగా - 'అన్నీ సిద్ధంచేశాను. త్వరగానే అచ్చవుతాయి, చూడండి' అన్నారు.

అని, సుమారు మూడేళ్ళయింది.

పుస్తకాలు అచ్చుకాలేదు.

అయితే- శాస్త్రిగారి కాలమానంలో మూడేళ్ళంటే మూడు రోజు లన్నమాట.

తర్వాత మళ్ళా కలుసుకోలేదు. తదుపరి- చాలా మార్పులు వచ్చాయి.

శాస్త్రిగారు దైవికంగా మౌని అయిపోవడం, ఆయన ఆరోగ్యం ఎన్నాళ్ళకోగాని కుదురుపడకపోవడం వగైరా—

మొన్న ఆమధ్య కలుసుకున్నప్పుడు, ఆయన బల్లమీద “బహుకాలదర్శనం” అనే రచనలసంపుటి హఠాత్తుగా కనపడేటప్పటికి, నా సంతోషానికి మేర లేకపోయింది.

ఆయన ఆ సంపుటానికి ఏ ఇతర కారణాలవల్ల ఆపేరు పెట్టినా, వాటికోసం ఎదురుచూచే అస్మదాదులయెడల ఆపేరు అన్వర్థం అయింది.

“బహుకాల దర్శనం” లో - ఒక ఆప్తత ఉంది. ఆపేక్ష ఉంది. ఆశ ఉంది.

బహుకాలానికి అయిన ఆ “దర్శనం” మళ్ళా అదృశ్యం కాకుండా, మా విశ్వాదయ దృఢసంకల్పంతో శాస్త్రిగారి రచనా సంపుటాలను పరంపరగా ప్రకటించడానికి పూనుకోవడం, ఏనాడో అస్మదాదుల కళ్ళల్లో మెదలిన స్వప్నానికి సుస్థిరరూపం ఇవ్వడమై, మరింత ఉల్లాసాన్ని కలిగిస్తున్నది.

ఇక్కడ ఒక ప్రశ్న—

ఏమి?—

శాస్త్రిగారి పుస్తకాల ప్రచురణకు ఎందు కంత తహతహ?

తెలుగుదేశం రచయితలకు, కవులకు, గొడ్డు పోయిందా?

చేయివిసిరితే, వందమంది !

పుస్తకాలకు కరువా ?

వివణివిధిలో వేలకువేలు.

మరి ?—

అక్కడే ఉంది విశేషం. ఈ ప్రశ్నకు సరియైన జవాబుచెబితే-
శాస్త్రిగారి రచనాసారాన్ని స్పృశించినట్టే !
శాస్త్రిగారికీ, ఆంధ్రలోకానికీ ఉండే అనుబంధం విచిత్ర
మైనది.

మొదట శాస్త్రిగారికి లోకం ఎంతఇష్టమో, అంత
అందకుండా దూరంగా ఉండేవారు.

లోకానికి లోపల ఆయనమీద ఎంత అనురాగమో
అంత విముఖంగా ఉన్నట్టు కనబడేది. క్రమంగా రెండు
దశాబ్దాలు కడచేటప్పటికి శాస్త్రిగారు తమ లోకాతీత కవితా
గంధర్వలోకంనుంచి ప్రజల్లోకి తొంగిచూడడం ప్రారంభిం
చారు. జనత తలయెత్తి ఆయనవైపు ఆశగా చూచింది.
లోకంలోని ఎత్తులూ, పల్లాలు, విసుగులు, విలాసాలు,
వలపులు, వగవులు, అండాలు, అహంకారాలు, ఆయన్ను
ఎలుగెత్తి పిలిచాయి.

అన్నింటికీ ఆయన మారుపలికారు. ఆ పలుకులో
నుంచి సూటిగా సూన్యతంగా గేయాలు పరుగులెత్తాయి.
ప్రసంగాలు పరిమళించాయి. యక్షగానాలు ప్రత్యక్షమైనాయి.
విజ్ఞానం వినోదం సహస్రముఖాల విచ్చుకున్నాయి.

పీటిని ప్రజలకు అందించడానికి అభ్రభారతి (Radio)
చేసిన సాహాయ్యం మరువరానిది.

ఇట్టి విశిష్టరచయిత రచనలను ఏకముఖంగా చేతిలో పెట్టుకుని చదివి ఆనందించకుండా సాహిత్యప్రియులు ఉపేక్ష వహించలేరు. అంతేకాదు—

ఆరచనల సంస్కారం అనన్యాదృశ మైనది. లోకం లోని కొందరు రచయితలు పురాణవిశ్వాసాలకో, నవీన వ్యామోహాకో తాకట్టుపడి ఒకటి పురస్కరించడం వేరొకటి తిరస్కరించడం పరిపాటి.

శాస్త్రిగారు ప్రాచీన నవీన ప్రగతి వాదాల త్రివేణి సంగమం. ఇందులో ఏ ఒక్కటి నిర్గుణమైనదిగాని, నిర్దుష్టమైనది గాని కాదని ఆయన తలంపు. ప్రతిభావంతుడు అన్ని టినీ చూస్తాడు. తన మార్గమేదో తాను నిశ్చయించు కుంటాడు. ఒకరి వెంటపడడం, ఒకరికి ప్రతిధ్వనిగా మారడం, అతనికి కిట్టని సంగతి. ఈ సత్యాన్నే కాళిదాసు మాళవిక-లో అన్నాడు— “సంతః పరీక్ష్య అన్యతర దృశంతే మూఢః పరప్రత్యయనేయ బుద్ధిః”

చిన్ననాడు మహాకవులు పండితులు అయిన తండ్రి పెదతండ్రుల సాహచర్యం,

విద్యార్థిదశలో ఆంగ్లభాషా సాహిత్య కోవిదుడు రఘుపతి-నాయుడుగారి ఆచార్యకం, బాగా ఎదిగినపిమ్మట రామమోహనరాయల వంటి మానవతావాదుల అపార ప్రభావం, ఆయనను క్రొత్తవ్యక్తిని చేశాయి. కనుకనే ఆయన సాహిత్యంగురించి మాటలాడినా, సామ్యవాదంగురించి మాట్లాడినా ఉమర్ ఖయ్యాముగూర్చి మాట్లాడినా, ఉపనిషత్తులు

గూర్చి మాట్లాడినా, ఒక విలక్షణవాక్కు ఖంగున మ్రోగుతుంది.

ఒకకొందరికి వలె ఆయన రచనకు లోకంలో అస్పృశ్యము లంటూ ఏవీ లేవు, 'శక్తి అంటూ ఉండాలిగాని, రచయితకు ఉదారం, నీచంఅనీ, రమ్యం జగుప్సిత మనీ, ఏదీ లేదు. అన్నీ ప్రతిభాపింఛికతో స్పృశిస్తే మనోహరం అయిపోతాయి.' అని ఆయన మతమూ, అనుభవమూను.

కనుకనే ఆయన 'పుష్పలావికలు' గురించి ఎంత శ్రద్ధగా చెప్పగలరో, 'బూట్ పాలిష్' గురించికూడా అంత ఇంపుగాను చెప్పగలరు. శ్రీనాథుని కవితారహస్యాలలోకి చొచ్చుకుపోయి చూచినట్టే, చిన్నారిపాపల ఆటలపాటల్లో కూడా లీనమైపోగలరు. కాబట్టి, ఆయన నోటివెంట ఏది వచ్చినా ఎవరో ప్రేరణచేస్తే వచ్చినట్టుకాక, హృదయంనుంచి దూసుకు వచ్చినట్టు కనపడుతుంది.

ఇంకో విశేష మేమంటే,

కొందరు రచయితలు ఏదో ఒక రచనాప్రక్రియను అవలంబించి, కృతార్థు లవుతారు. మరి కొందరు కొన్నిటిని అభిమానించి, మరికొన్నిటిని ప్రయోగాత్మకంగా వ్రాస్తారు. అవి సఫలం కావచ్చు. విఫలం కావచ్చు. నమ్మకం లేదు.

శాస్త్రీగారివిషయంలో మొదట అట్లాగే అనుకున్నాం: ఆయనదుర్గం కవితమాత్రమే అనీ, ఇంకేదీ ఆయన వల్లకాదనీ, కాని - ఆయన కవితను మించిన వచనమూ, యక్షగానాలూ, నాటికలూ వ్రాసి, లోకాన్ని దిగ్భ్రాంతం చేశారు. కథ,

నవలతోలికి పోలేదు. ఆయన రుచే వాటిమీదకు ప్రసరించ లేదేమో.

ఉత్తమరచయితకు ప్రతిభ, పుష్పత్తి సమృద్ధిగా ఉండా లంటారు. కాని, శాస్త్రీగారికి పుష్పత్తికంటె ప్రతిభమీదనే పక్షపాతం. అట్లాఅని-ఆయన పుష్పత్తిని తిరస్కరించిన సన్ని వేశాలు చెప్పదగినంతగా కనపడవు. లోకంలో లబ్ధప్రతిష్ఠు లైన కవులకంటె ఆయన వాడిన అపశబ్దాలు తక్కువే.

ఏతావాతా—

ఆధునికాంధ్రసాహిత్యంలో అసాధారణ ప్రతిభావంతు డైన రచయిత శ్రీ కృష్ణశాస్త్రి. అట్టివారి రచనలు లోకానికి త్వరగా సమగ్రంగా అందాలి. ఆప్రయత్నంలో సంకీర్ణ వ్యాసాలు, సాహిత్యప్రసంగాలు, యక్షగానాలు, శ్రవ్య నాటికలు, గేయాలు, ఖండకావ్యాలు, క్రమంగా ప్రకటితం కావడం ఆంధ్ర సాహిత్యప్రియులకు ఎంతై నా హర్షదాయక మనుకుంటాను. ఈ విశ్వాదయప్రయత్నానికి ప్రజామోదం ఉంటుందని నా విశ్వాసం.

కావలికళాశాల.

1-10-65

ఇట్లు

ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి

నాకుతోచిన నాలుగుమాటలు

శాస్త్రిగారు ఈ సంకలనాలకి - అందులో ఇది మొదటిది, తరువాత ఎన్నో వొస్తున్నాయి - నన్ను పరిచయ వాక్యాలు రాయమన్నారు. నేను ఆయన్నిగాని, ఆయన రచనలను గాని పరిచయం చెయ్యడమనేది బొత్తిగా అసంవ్యం, అసందర్భమున్నూ, నన్నాయన పరిచయం చెయ్యడం సబబు గాని, ఆయన్నిగురించి తెలుగువారికి తెలియనిదీ, నేనే చెప్పగలిగిందీ, ఏముంటుంది ?

అంచేత ఈ నాలుగు మాటలూ మీరు చదవకపోయినా నష్టం లేదు. చదివితే చిన్నలాభం ఉండొచ్చు, ఆయన తెలుగు ఎంత రుచిగా ఉంటుందో, నా మాటల చప్పడనం చవిచూశాక మరింత బాగా తెలుస్తుంది మీకు.

నామీదున్న అభిమానంకొద్దీ ఆయన నన్ను రాయమన్నారు. అంచేత ఏదో రాయడం తప్ప గత్యంతరం లేదు.

అసలు శాస్త్రిగారి రచనలన్నీ - గద్య రచనలూ పద్యరచనలూ - పుస్తకరూపంలో వచ్చితేరాలని పట్టుబట్టింది కాటూరి వేంకటేశ్వర రావుగారు. ఏదెనిమిదేండ్ల క్రితం, ట్రంకుపెట్లలోంచి పాత కట్టలు విప్పడం, అవన్నీ చదివి, 'బావగారే' (వేంకటేశ్వరరావుగారే) సంస్కరించి, సంపుటాలుగా విడదీసి, అచ్చు వేయించాలని శాస్త్రిగారనడం

నే నెరుగుదును. వేంకటేశ్వరావుగారు కొన్ని వ్యాసాలు - "కోవెల : కొలను" వంటివి - మళ్ళీమళ్ళీ విని, "పీటిని సంస్కరించడ మేమిటి బావగారూ ! రాసినవి రాసినట్టు అచ్చువేసి పారెయ్యక" అనడం; శాస్త్రిగారు, 'అలా కాదు, ఇందులో చెర్తా చెదాచం, ధూళి దూగరా - అంతా నిర్మోహమూటంగా లాగిపారేసి, నిగ్గుమాత్రమే అచ్చువేయించాలి అపని మీమీద పెట్టాను,' అనడంకూడా నే నెరుగుదును. దురదృష్టవశాత్తూ అకస్మాత్తుగా వేంకటేశ్వరావుగారు మనకి దూరమైపోయారు. ఈరచనల ప్రచురణ ఆయన ద్వారా జరిగితే ఎంతో బాగుండేది,

ఒకటి మాత్రం నిజం. ఆయన బలవంతం చెయ్యడంపోతే శాస్త్రిగారు ఈ పని తలపెట్టేవారే కాదు. అంచేత ఈ పుస్తకాలు అవతరించడానికి ఆయనే కారణం అని చెప్పాలి.

ఓమాట, ఈ సందర్భంలోనే, ఒక వ్యాసం, "కోవెల : కొలను" అనుకుంటాను. నేను చదవడం వేంకటేశ్వరావుగారు వినడం జరిగింది. "అబ్బ ! వచనం కూడా ఏంచెక్కుతారండీ ఈయన !" అన్నాను నేను. "పెర్ ఫెక్ ష నిష్ఠామరి!" అన్నారు వేంకటేశ్వరావుగారు. శాస్త్రిగారి రచనాశిల్పానికి అది మంచి నిర్వచనంగానే తోస్తుందనాకు.

శాస్త్రిగారు తన తెలుగును చెక్కుతారు. దానికి నగిషీపడతారు, మెరుగు పెడతారు. పద్యంలోనూ గద్యంలోనూ కూడా ఆయన అభిరుచి మహా సున్నితమైనది. ఆయన మనస్సులో ఎక్కడో అసలైన తెలుగు భాషకు సమూహా ఏదోఉంది. ఆయన రచనలన్నీ దానికి దగ్గరగా ఉండాలి. నన్నయనాటించి నేటివరకూగల తెలుగు సాహిత్యానికి రంగూ రుచి

కల్పించిన తెలుగు నుడికారమేకాక, నిత్యం తెలుగు ఇళ్ళలో వినబడే ప్రాణమున్న తెలుగులో మెలకవలూ అందచందాలూ అన్నీ కలిసి, ఆయన పలుకులో నిగ్గుదేరి, పద్యంగానో, పాటగానో, వచనంగానో రూపు దాటుస్తాయి.

తెలుగువారిలో చాలామంది శాస్త్రిగారిని కవిగానే ఎరుగుదురు: ముప్పయ్యేళ్ల క్రితం ఆయన రాసిన 'కృష్ణపక్షం' 'ఊర్వాసి' 'ప్రవాసం' ద్వారా, కన్నీటి కెరటాల వెన్నెల్లో కంటక కీరీటధారియై కాళరాత్రి మధ్య తిరిగే నిస్పృహకు అవరావతారమే కృష్ణశాస్త్రి అనీ, కేవలం ఊహా సుందరి అయిన ఊర్వాసిని ఆరాధించే ప్రేమికుడు కృష్ణశాస్త్రి అనీ, వాళ్ళవాళ్ళ మనస్సుల్లో ఆయన బొమ్మని ఈ రకంగా కట్టుకున్నారు ఎంతో మంది.

ఈ మధ్య ఏదెనిమిదేళ్ళుగా ఆయన అతికులాసా అయిన చిన్న పిల్లల అల్లరి చిల్లరి పాటలూ, కొంటెపదాలూ, పల్లెవాళ్ళ పాటలూ, కుప్ప నూర్పు పాటలూ, రోడ్ రోల్స్ పాటలూ, బండివాళ్ళ పాటలూ, స్త్రీల పాటలూ పంటివి రాసి రేడియో ద్వారా ప్రసారం చేస్తుంటే ఆ బొమ్మకి కొంచెం డెబ్బతగిలి, కొందరు నిజంగానే బాధ పడ్డారు. అయితే కృష్ణశాస్త్రిలో కృష్ణపక్షం రాసిన కవి ఒక మూల ఉన్నాడు, మరొక మూల లోకాన్ని బాగా పగ్గరగా ఎరుగున్న గడసరీ, మనుషుల్ని - అన్ని రకాలవాళ్ళనీ - కొంటె చిరునవ్వుతో పరిశీలిస్తూ, వాళ్ళంటే పిచ్చి ఇష్టంతో పడిచచ్చే సంఘటివీ, ఉన్నాడు. అప్పుడూ ఇప్పుడూ కూడా ఈ రెండోవ్యక్తే బలవంతుడు.

ఇప్పుడేం జరిగిందంటే, ఆ కవిన్నీ ఈలోకజ్ఞుడున్నూ కలిసి ఒక టయ్యారు. మొదటినించి అవుతూనేవచ్చారేమో.

ఆ సంయోగం ఇప్పుడు పూర్తయింది. ఈ ఖండికల్లో, వ్యాసాల్లో, తా నెరుగున్న లోకాన్ని తరిచి వడపోసిన ద్రష్టా, ఆ లోకజ్ఞతకు కావ్య రూపం కల్పించిన గదసరీ. ఇద్దరూ కనిపిస్తారు. కలిసిపోయి ఒకే వ్యక్తిలా, మూర్తిలా, కనిపిస్తారు.

శాస్త్రిగారి వచన రచనల్లో సున్నితమైన హాస్యముంది. ఆ హాస్యానికి వెనక ఒక బరువూ ఉంది. నవ్వుతూ చదువుతాం. దిగులుగా నెమరు వేసుకుంటాం. 'శ్రీరాములు.' 'రిక్తావాలా.' అందరికన్నా 'సుబ్బిమ్మవ్వు' ఒకసారి పరిచయమయ్యాక, ఇంక మన్ని వొదిలిపెట్టరు. ముఖ్యంగా సుబ్బిమ్మవ్వు.

"సుబ్బిమ్మవ్వు" విషయంలో మరీ దిగులుగా ఉంటుంది నాకు. ఎందుకంటే, సుబ్బిమ్మవ్వు అంతరించిపోతోంది. ముందు ముందు అమె ఉండడానికి వీలేదు. అమె సర్వతోముఖవికాసానికి అవసరమైన ఆ పల్లెటూరి చాదస్తపు బ్రాహ్మణీకం, ఆ సమిష్టి కుటుంబం ఇప్పుడే లేవు. రోజులు మారిపోతున్నాయి. మనకి ఇష్టమైనవి ఎన్నో పోతున్నాయి. "మా ఊరు పోయింది." "మా ఊళ్ళో పీధి అరుగు." "కోవెల : కొలను," లాంటి వ్యాసాలు చదువుతుంటే 'అయ్యో!' అనిపిస్తుంది. మరి కొస్త వెనక్కిపోతే, ప్రబంధయుగమునాటివీ, ప్రభువులనాటివీ "పుష్పలావికలూ," "సువాసన ద్రవ్యాలూ," దర్బారులూ, పండిత సత్కారాలూ, వల్లకీలు, ఏనుగులు, ఊరేగింపులు, అన్నీ ఏనాడో పోయి

నాయి. తాను ఎరుగున్న రాజాస్థానాలూ, తాను చదివిన ప్రబంధాల్లోని సూచనలూ ఆధారంగా శాస్త్రిగారు ప్రబంధకాలంనాటి వాతావరణాన్ని పునఃసృష్టించారు కొన్నిరేడియో ప్రసంగాల్లో. నిన్నమొన్న జరిగినంత స్పష్టంగా చిత్రించారు. నిజంగా ఆ రోజుల్లో ఆయన వర్ణించినట్టుండేదో లేదోగాని, చదువుతుంటే మాత్రం ఇప్పుడు లేదని దిగులుపుడుతుంది.

అయితే. 'అయ్యో, మంచివన్నీ పోతున్నాయి, కొత్తగా వచ్చిన వన్నీ చెడ్డవి, రోకం అంతకంతకి చెడిపోతోంది.' అని వాపోయే సనాతనుడు కాదు శాస్త్రిగారు. ఒక ప్రసంగంలో ఆయన అననే అన్నారు. "మా అమ్మ పోయిందన్న విచారం నాకుండడం సహజం. అయితే మా అమ్మ పోవడం కూడా సహజమే. వెనకటివన్నీ మంచివీ, ఇప్పటి వన్నీ చెడ్డవీ. అనుకోడం పొరబాటు. వెనకటివాటిలో జీవం ఉన్నవి తప్పకనా నిలబడతాయి. జీవం ఉన్నవిగనలే కొత్తవి పుట్టుకొస్తున్నాయి. కవికి పాతపీ కొత్తపీ అంటూలేవు. జీవం ఉన్న అన్నింటితోనూ అతనికి సంబంధం ఉంది. పాతవాటితోటీ, కొత్తవాటితోటీ కూడా" అని.

పోయిన 'మా ఊరంటే' ఎంత ఇష్టమో, కొత్త నాగరికతకు చిహ్నంగా వచ్చిన రిజివాలా అహమ్మదన్నా శాస్త్రిగారికి అంత ఇష్టమూను.

నాకుమట్టుకు 'ఇద్దరు సత్యవాదు' లంటే మహాచెడ్డ ఇష్టం.

1998 లో మొట్టమొదట ఆయన నాకు పరిచయమయ్యారు. అప్పటి నించీ అంటుండేవాణ్ణి, "శాస్త్రిగారూ : వేదికమీద మీ ప్రసంగాలూ, ఇష్టా

గోష్ఠిలో మీ సంభాషణా. ఎవరైనా రాసిపెట్టేవాడుండిఉంటే, అపురూపమైన వచన సాహిత్యం తయారయేది, తెలుగులో" అని.

అవన్నీ గారికిపోవడం తెలుగు సాహిత్యపు దురదృష్టమని నా గట్టినమ్మకం.

అధోరణికి డెత్తెడు అటూఇటూగా వచ్చినవి, అప్పుడప్పుడు ఆయన ప్రసారం చేసిన రేడియో ప్రసంగాల్లో కొన్ని ఉన్నాయి. ఆవి కొన్ని ఇంసులో ఉన్నాయి. మరికొన్ని తరవాతి సంవత్సరాల్లో వస్తున్నాయి. అంతమాత్రమైనా మనం అదృష్టవంతులం.

అసలు ఆకాశవాణి అవతరించకపోతే, తెలుగు సాహిత్యం ఇంత సంపన్నం అయ్యే అవకాశమే ఉండేది రాదనిపిస్తుంది నాకు. శాస్త్రిగారిని కదిపింది, రేకెత్తించింది, కూర్చో డెట్టింది, మొహమాట పెట్టింది, బలవంతంగా ఆయనలోంచి అమృతగుళికలు ఇవతలికి లాగింది, ఆకాశవాణి. అంచేత తెలుగు సాహిత్యలోకం ఆకాశవాణికి ఎంతో రుణపడిఉంది.

కబుర్లు చెప్పడంలో ఉన్నంత సరదా, కవిత్వం చెప్పడంలో లేదు శాస్త్రిగారికి. కాగితంమీద కలం పెట్టడమండే మహాబద్ధకం. ఆయన చెబుతుంటే ఇంకాకరెవరో రాయజలిసిందే. అలా తయారైనవే రేడియో ప్రసంగాలూ, నాటకాలూను.

ఇంక పాటలు రాయడం ఒక యజ్ఞమే. రజని పాడుతూనన్నా కూచోవారి, విశ్వనాథం పీఠన్నా వాయిస్తుండాలి. అనసూయా సీతా అలాగ సంగీతం వినిపిస్తునేనా ఉండాలి. పాట రావడానికి పదినిమిషాలు

మొదలు పదిరోజులవరకూ పట్టొచ్చు. అంత సేపూ ఆ సంగీతం ఆయన చెవిమీద పడుతూనే ఉండాలి. "ఆ విరుపు బావుంది. సరిగ్గా అందులో ఇమిడే మాట ఎక్కడోఉంది వొస్తుంది, తొందరపడకు," అనే వారాయన, పాటెక్కడన్నా నట్టేతే. నిజంగానే వచ్చేది అమాట. వచ్చినతరువాత పద్మశ్రమ ఫలించింది అనిపించేది అందరికీ.

రేడియోకి రాసినా, సినిమాకి రాసినా ఆయన పాటలు సాహిత్యంలో శాశ్వతంగా నిలిచిపోతాయి. "రావమ్మా! రావమ్మా!" "పోయిరావే తల్లీ!" ఇదేమిటి అవేమిటి - 'శర్మిష్ఠ' మొదలుకుని నిన్నమొన్న రాసిన 'ఏడాది పొడుగునా' 'వేణుకుంజం' దాకా ఎన్నెన్ని పాటలు రాశారాయన?

మొత్తని, నోట్లో కరిగిపోయే తేలిక పదాలతోనే గుండెను పట్టుకు పిందే బరువూ దాదా, కలకల్లాడుతూ మనస్సుని గంతువేయించే సరదా కులాసా ఎలాగ నింపగలరో ఆయన ఆ పాటల్లో.

ఆయన రేడియో నాటకాల్లో ఎక్కువ భాగం, పాటలచుట్టూ, పాటలకోసం, అల్లినట్టు అనిపిస్తుందినాకు. అంటే మొత్తం ఇతివృత్తాన్ని పాటల్లో ఆలోచించి, మధ్య మధ్య వచనంతో పూరించినట్టు. మన ఆధునిక సాహిత్య ప్రక్రియలలో చాల భాగం ఇతర సాహిత్యాల్లో ఉన్న స్వరూపాలకు అనుకరణలు; కథానిక, నాటకం, నాటిక అన్నీ. ముఖ్యంగా రేడియోనాటిక. ఒక్క శాస్త్రిగారి రేడియోనాటికలే తెలుగులో పుట్టి తెలుగులో పెరిగినట్టు అనిపిస్తాయి. రేడియోప్రసారంలో ఉన్న అవకాశాలూ, ఇబ్బందులూ, అన్నీ జీర్ణంచేసుకుని, తనధోరణికి అనువైన ఒక స్వరూపాన్ని ఆయన పొంతంగా తయారు చేసుకొన్నారు. ఇది

అందరికీ సరిపడే నమూనా కాకపోయినా, స్వతంత్ర మైనదీ, తన కాళ్ళ మీద తను నిలబడ గలిగినదీ. ఇవి రేడియో నాటికలైనా. వీటికి సాహిత్యంలో ప్రముఖ స్థానం ఉంది.

ఈ నాటకాలూ, నాటికలూ, పాటలూ, పద్యాలూ, అన్నీ ఈ సంపుటల్లో వొస్తున్నాయి. ఏనాడో ఇవన్నీ పుస్తకరూపంలో రావలసి నవి. ఈ నాటికలైనా వొస్తున్నాయని నాకు సంతృప్తి. ఆయన రాసిన ప్రతి అక్షరం పీటిలో అచ్చుపడాలని నాపట్టుదల, నా ఆశకూడ.

మద్రాసు, }
25-2-64 }

పద్మరాజు.

బహుకాల దర్శనం

[జెజువాచ రైల్వే స్టేషన్, ప్లాట్ ఫారం. గానికి సంబంధించిన
“అవలం. దూరాన్ని. ఏ. ఎ. గాని” “బహుకాలదర్శనం,
బహుకాలదర్శనం” అంటుంది.]

వీరయ్య

లరేయ్ వెంటన్నా. సామాను రీయించి కాల్లో పెట్టిండు.

వెంటన్న

చిత్తం, వీరయ్యదామూ.

వీరయ్య

ముందు గవర్నర్ పేట పోనియ్యిండికి. కాస్త స్నానంచేసి, వొళ్లు
మరమ్మత్తు చేసుకుని మరీ బెడతా కోర్డుకి.

వెంకన్న

నిద్దరిలేనట్టున్నారట. ఫస్టుక్లాసు దొరకలేదేమిటి ?

వీరయ్య

ఫస్టుక్లాసు లేదు సరిగదా వాల్మీ సంతక్లాసులో ఓ షావుకారు ఎక్కిన పద్దాను. పాపం. రాత్రంతా నామీద యివ్వంకొద్దీ. నామీదే వారిగి పడుకున్నాడు. ఆ చెమటా, అతనూ, యిటువైపు చెయ్యి కొట్టిపారేసుకోవా అనిపిస్తుంది.

శ్రీరాములు

బహుకాలదర్శనం! బహుకాలదర్శనం! ఆ, యేమిటి? యెన్నాళ్ళకూ యెన్నాళ్ళకూ! యెప్పటిమాటో! నిన్నా మొన్నా సంగతా? సరి సారి. పీరియ్యగారూ అలా చూస్తారేమిటి? నేనిచ్చే పోయ్చుకున్నాను ఉమ్మల్ని. వయస్సు ముదిరినా, లేజిమ్మ యెక్కడికిపోతుందీ? యెన్నేక్కొచ్చినా ఆ నేషనలం చూడండి. ఆ, యింకా పోయ్చుకోలేదు నన్ను. [నవ్వుతాడు]

పీరియ్య

యెక్కడ కలుసుకున్నామండి మనం ?

శ్రీరాములు

చివరికి అంతవరకూ వచ్చింది యీ శ్రీరాములుగతి గతి. పీరియ్యగారే పోయ్చుకోలేకపోయాంస్వమాట. నాన్నగారి సడగండి. పేరూ...అవీ....

వీరయ్య

నాన్నగారి పేరు శరభయ్యగారు.

శ్రీరాములు

[శరభయ్యగారు సరి సారి. నా పేరు నాన్నగారికి చెప్పమంటున్నా గానీ, నాన్నగారి పేరు నాకు చెబుతున్నారా ? రేపు నాపేరే నాకు గ్యాపకం చేస్తారు.

వీరయ్య

నాన్నగారి నెలా యిరుగుదురు ? నాన్ కో ఆపరేషన్ రోజుల్లోనా?

శ్రీరాములు

రండీ, అలా చాటి రండీ. ఆయన్నెరగనివాళ్లు అఖండాంధ్రలో లేరు. ఇహ నా సంగరా ? ఆయనా, నేనూ కలిసి...

వీరయ్య

తడలారు జైల్లో ఉండేవారా ?

శ్రీరాములు

పూరిలే ఉండడం కాదు. ఒళ్లు నిమిషం వదలకండా రామ లక్ష్మణుల్లాగ, బంటనగరాల్లాగ ఉండేవాళ్ళం. జైల్లో రోజూ నేను పండడం, ఆయన తర్వాతి పనీ.

వీరయ్య

[కొంచెం నవ్వుతూ] అంటే తినడం అనా ?

శ్రీరాములు

అదిమాత్రం తక్కువనా? 'రామయమంత్రి ధోజన పరాక్రమం' అని వూరితే అనేకావా చుహాకవి. అయినా నేనన్నదాని కదా అర్థం వీరయ్యబాబూ. ఆయన్ని కింద అడుగెట్టనిచ్చే వాణ్ణా అని! 'రాజ సింహాని కంతాన ప్రాణముండ' అన్నట్టు, నేను బలికుండగా ఆయన్ని వేలెత్త నిచ్చేవాణ్ణా? నో, న్నో! జైల్లో ధోజనం అయార, నేనేదేనా గ్రంథం చదవడం, ఆయన హాయిగా చిక్కు మూసుకుని పింటున్నట్లు...

వీరయ్య

[వీరయ్య:] నిద్రపోవడమూనా? శ్రమంతా మిదందుటూ మెప్పుకగా.

శ్రీరాములు

ఆ! రిప్పకండా. ప్రసంధా ఈ శ్రీరాములదీ, సౌఖ్యమంతా శివభయన్నది. పై నాటో? పిందేతికామి? కాని, దీపియనాటూ! సుష్వా [మించు కన్నీ] సుష్వానేస్తున్నా, నాన్నగారి గ్యూపిం వచ్చి. అనేసేస్తున్నా...

వీరయ్య

అనండి. నన్నలాగే అనండి.

శ్రీరాములు

ఆ అనేస్తా. అన్నా? అన్నా అంటాను. అలాగే అనేవాణ్ణి ఆరోజుల్లో. అప్పటింతకంటే చిన్నవాడివి మీరీ.

వీరయ్య

[వీరయ్య] అవును, ఇదివరకెంతవరకే చిన్నవాణ్ణయింటాననుకుంటాను.

శ్రీరాములు

అలా అనవండేం? అది అస్తమానమూ అందరి విషయంలో రైటు కాదు. కొందరు మొదట పెద్దవాళ్ళయి, క్రమక్రమంగా పసివాళ్ళయి పోతారు, పీళ్లు హాస్తికర్పూరం, పతనం. మరికొందరు మొదట చిన్నవాళ్ళగా పుండి, దరిమిలాని ఉవ్వెత్తుగా పెరిగిపోతారు, పీళ్లు ఆయకుడుం బాపతు, ఇహ కొందరు చప్పగా అచేగున్నట్లుండి, గాలిపోసుకుని గుండ్రంగా లావుగా పెరిగిపోతారు, పీళ్లున్నారే, పీళ్లు ఎక్కువైతే బెలూసు తాలూకు, నువ్వో, రాజా బహద్దర్, నాన్నగారిలాగ, అప్పుడూ, యిప్పుడూ, యెప్పుడూ పెద్దవాడివే. కనక వీరయ్యబాబూ! నువ్వెప్పుడూ థర్డుక్లాసులో ప్రయాణం చెయ్యకేం? అజ్ఞాసి నేను సహించలేను.

వీరయ్య

ఏం జెయ్యమండి? బహుష్పడూ...

శ్రీరాములు

బాహుష్పడూ లేదు, గిహుష్పడూ లేదు, బహుష్పకోసు నేనంతే. నా చేతిలో చెయ్యి వెయ్యి. 'వాత్స, థర్డుక్లాసులో ప్రయాణం చెయ్యను' అని. కావలిస్తే స్పెషల్ ట్రెయిన్ డేయించుకో. నేను ఎత్తుకు లిప్పిన

మా శరభయ్యన్నయ్య కొడుకు మీద, హయ్యయ్య, మలసగేడె చాహాడు
చింతపండు బస్తాలా మీద వారగనా ? పీల్చేడు.

వీరయ్య

[నవ్వి] ఫరవాలేదురెండి, ఏం చెయ్యం ?

శ్రీరాములు

అదీ నిజమే మరి. వెనక నేనూ, నాభార్య యిలాగే స్రయాణం
చేస్తున్నాం. కాళ్ళనవారీవాళ్ళం కనక తిట్టవ్వడంలో. భార్యభర్త రెక్కారు
యిద్దరు. వాళ్ళ చుట్టకొలది పెళ్ళవ. అండే వారరిచుట్టూ వారరు నడిస్తే
వాళ్ళకానాటికి వ్యాయామం సరిపోతుంది. త్రెయిను కొండెం కదలడం
వేమిటి, ఆ పూపుకి భర్త నా వాళ్లోనూ, భార్య మా ఆవిడ వాళ్లోనున్నా
గరాంగా పడుకుని నిద్రపోయారు. మాకు చండిపిల్ల లేని సరిదా తీరింది.
అయితే పుదయాన్నే త్రెయిను దిగడం మాత్రం కష్టం అయింది. వాళ్ళు
మారీను లేకండా. అది మా భిక్షం. సీరేమయ్యా ? మహారాజువు! అది
సరేగాని, నీకెంచరు పిల్లలు పీచియ్యబాబూ !

వీరయ్య

ఒక పిల్లవాడు, ఒక పిల్ల.

శ్రీరాములు

పేర్లేవిటి ?

వీరయ్య

అమ్మాయి పేరు చూస్సి.

శ్రీరాములు

భేష్. వీరనారి పేరు పెట్టావు. అబ్బాయి పేరు ? తాంతియా తోపి
యేనా లేక నాన్నగారి పేరు పెట్టావా ? చూచాలయ్యా నీ పిల్లల్ని వోసారి.

వీరయ్య

రండి, నాతో మా యింటికి.

శ్రీరాములు

రానూపద్మను: అయితే తొందరగా రాజమండ్రి వెళ్లాలి. నా
టిక్కెట్టూ, సామానుతో సహా, మా రేళపులు—మా బాపమరిదిగాళ్లెండి—
ముందుగా తెయినెక్కేళాడు. అది కడిలిండి, నేనిలా వుండిపోయాను.

వీరయ్య

అయ్యో! నేను మీకు రాజమండ్రి టిక్కెట్టు లెప్పించనా ? చూడు,
వెంకన్నా నువ్వు వెళ్లి... అలా ఆలోచిస్తారెందుకూ ?

శ్రీరాములు

అహా! రాజమండ్రిలో దిగనా, తిన్నగా వాల్తేరుకే పోనా అని.

వీరయ్య

పోనీ మీరే వసుకోపోతే ఈ పదిహేనురూపాయలు దగ్గిరుంచండి.
నాన్నగారివంటివారు కదా.

శ్రీరాములు

అ...లా...గే...చ...రీ.

పీఠయ్య

నాకు కోర్టుకి పైమయింది, వెళ్లొస్తా.

[కోర్టు చప్పుడు. కర్గరగా వస్తున్న కెరళ గొంతులు]

శేషయ్య

కాదో, సుబ్బయ్య : కామిపెళ్ళికి అయిదుదేలు పోశాం.

సుబ్బయ్య

అయితేనేమే చేషమొదినా : సూరిగాడి పెళ్ళికి పదివేలు లాగేరుకాదే. అయిదుదేలు మిగులు. ఆ పెళ్ళప్పుడు అమలాపురం అమలా పురం అదే గోల. వియ్యంకుడు వెంటపేసుర్లుగావి డబ్బు తేలేక, గిజగిజ లాడేదని. యిప్పుడు మళ్ళీ రాజమండ్రి పెళ్ళిలో...

శ్రీరాములు

బహుకాలచర్యనం : బహుకాలచర్యనం : చేషమృక్కయో : ఆ : యేమిటి? యెన్నాళ్ళకూ యెన్నాళ్ళకూ : యెప్పటిమాట? అబ్బో, నిన్నా మొన్నా సంగతా?

శేషయ్య

యెవరుబాటూ? మరిచిపోయాను పెన్రిమొహాన్ని.

శ్రీరాములు

అందుకు సందేహమా? అవును మరీ. నువ్వలా అసవలసిందే. ఆ బెట్టు యింకా వుండవలసిందే. మీరు మగపెళ్లివారాయెను. మేము ఆడపెళ్లి వారమాయె.

చేషమ్మ

ఏ పెళ్లి బాబూ?

శ్రీరాములు

వెంకటేశుర్లు మా(వయ్యింట్లో)...అమలాపురంలో...

చేషమ్మ

సూరిగాడిపెళ్ళా? నాగమణి, వాడి పెళ్ళాం.

శ్రీరాములు

ఆ నాగమణి వరసకి నాకు మరదలు. అయినా నన్ను నువ్వు పోల్చుకోలేవు. పెళ్లిలో నాడ్యూటీ హమేషాగా వంట పండిట్లో.

సుచ్చిమ్మ

అవును. సూరిగాడి పెళ్లిలో చూసినట్టుంది.

శ్రీరాములు

ఛేష్ : పోల్చింది భూషమ్మొదిన, చేషమ్మక్కయ్యా.

సుబ్బమ్మ

నా పేరు చూషమ్మ కాదు.

శ్రీరాములు

కాకపోతే దించిపోలేదు. ముఖవైఖరి చూస్తే నిన్నలా పిలవా ల్నిని
పించింది వాదినా.

సుబ్బమ్మ

యితగాదెవడేవ్, యిలా మాట్లాడుతున్నాడు?

శేషమ్మ

వెంకటేశుర్లుగారి మేనల్లుల్లే సుబ్బమ్మా! చనువుకొద్దీ...

శ్రీరాములు

వరసకు వాదినపు కాబట్టి అలా అన్నాను. సుబ్బమ్మోదినా! నా
తప్పు క్షమించమని మగపెళ్లివారి తరపునా. యాచతు అమలాపురమూ
కోనసీమా తరపునా అడుగుతున్నాను.

శేషమ్మ

పాపం యావఁనుకోకే, అంతలా దేముల్లాడుతుంటే.

శ్రీరాములు

చేషమ్మక్కయ్యా! గ్యావరంపుందా? ఆ పెళ్లిలో మమ్మల్ని-
ఆడపెళ్లివారిని - మీరు మహా యేచిపించేవారు వద్దల్నప్పుడు. వోనాడు

అప్పుడాలు లేవనిపించాలని ఆడపెళ్లివారు తినడం మొదలు పెట్టారు. అప్పుడాలు విరుస్తూ నవ్వులుతుంటే, అమలాపురం అమలాపురం యావత్తు తాప్తాప్ ఫెటీఫెటీమని కొంపలంటుకున్నట్టు చప్పుడు. అందులో మగ పీనుగుల దేడు తిండి, మీది గాని. వొప్పుకుతీరవలసిందే. ఆరోజున సుబ్బిమ్మొదిన్ని చూచాలి - పల్నాటియుద్ధంలో నాయకురాలిలాగా, నరకాసురవధ సమయంలో సత్యభామలాగ.

సుబ్బిమ్మ

యిదేవిదే, యితగాడు నన్ను పట్టించాడా?

శేషమ్మ

పాపం, వాడిన పరస కాదుదే! చదువుకున్నాడు కూడా!

శ్రీరాములు

చేషమ్మక్కయ్యా! ఆ విందురోజున వియ్యపురాలి పాట పాడింది ఆ పిల్ల ఎవరు : 'విసురుకొనుచు పచ్చెను వియ్యపురా లొడ్డనలకు' అంటూ పాడింది?

శేషమ్మ

మా పెద్దమ్మాయి సీతలక్ష్మి.

శ్రీరాములు

సీతలక్ష్మి : భేషయిన గొంతు. పత్తిరాట్టం! కంయిమని ప్యాక్టరీ కూతలాగ.... సీతలక్ష్మికి పిల్లలా ?

శేషమ్మ

ఆ. అయిదుగురు. యిహచాలు బాబూ.

శ్రీరాములు

చేష్. అయిదుగురు అనగూడదు. దిష్టి కొడుతుంది. 'రాండుకావిళ్ల కొమ్ము' అనాలి. సుబ్బమొదినా. నీకు ?

సుబ్బమ్మ

చార్లె.

శ్రీరాములు

చాలో, లేదో మా అన్నయ్య చెప్పాలి. ఆ చంకని పిల్లాడు కూడా నీ కొడుకేనా ?

సుబ్బమ్మ

ఆ :

శ్రీరాములు

భేష్ : కంటే కళ్లుమూసుకుని కనాలి పిల్లల్ని గాంఢారిలాగా. సుబ్బమొదినా. నీకు యీ శ్రీరాములు సమస్కరిస్తున్నాడు. అయితే చేషమ్మక్కయ్యా : టిక్కట్టుకొన్నారా ? లేకపోతే నేనుతెస్తా. రెండు పెద్ద టిక్కట్లూ. ఆరు చిన్నవీనా ?

శేషమ్మ

అవునన్నయ్యా. ఆఁ : కొన్నాం.

శ్రీరాములు

రాజమండ్రిలోనే దిగురారా ? బండ్రిలో యెక్కించి కూడా పద్మను గాని, ఆడవాళ్ల కంపార్టుమెంటులో సన్నెక్కనిప్పరు. అక్షరాలు తెలియ నట్టు యెక్కి కూచుందాం అనుకున్నా, తలుపుమీద ఆడమనిషి చొమ్మ గూడా అఘోరించారు.

శేషమ్మ

ఫరవాలేదన్నయ్యా, మే(వెక్కుతాం.

శ్రీరాములు

అహ, అండుకోసం గాదు. తర్వార మావెండిచేసుర్లు మావయ్యకి తెలిస్తే చివాట్లెట్టడూ ? అరసిలో చెప్పి చేషమ్మక్కయ్యా, "యిలా శ్రీరాములు పెద్దే పరుసూ దెజవాదస్తేషనులో పోగొట్టుకున్నాడూ, తర్వార యెరుగున్న వాళ్లెవరివగ్గరేనా డబ్బుచ్చుకుని వస్తానన్నాడూ" అని.

శేషమ్మ

అలా యెందుకు సీరాములన్నయ్యా! సుదీర్ఘ, నీడగ్గరెందుండే?

శ్రీరాములు

యెంతున్నా నాకొద్దులెచ్చూ, పాపం.

శేషమ్మ

అలా కాదు. అక్కడ పుచ్చుకుంటారే. సీరాములన్నయ్యా.

నుబ్బమ్మ

అరు రూపాయలుంది.

శేషమ్మ

ఇదుగో అన్నయ్యా! ఆ ఆరున్నూ ఈ మూడూ తొమ్మిదీనీ
తీసుకో. చురి పరిగెత్తూ, రైరాస్తుందేమో, టిక్కెట్టు కొనుక్కో.

శ్రీరాములు

అలాగే అక్కయ్యా! నేను షల్లీ రాజమండ్రిలో కనబడతాను,
మగాళ్ల బండిలో ఎక్కురాను... ఇదుగో! పిల్లల్ని తొంగి చూడనియ్యకండి,
కిటికీలోనుంచి.

[.....వచ్చి.....]

శ్రీనివాసరావు

ఒరేయ్ చెంచురామయ్యా! ముందు కావలిలో దిగి నుబ్బుకృష్ణయ్యని
తీసుకుని నెక్ట్స్ ట్రైయిన్ లో మద్రాసు పోదాం.

చెంచురామయ్య

సరే.

శ్రీరాములు

బహుకాలదర్శనం! బహుకాలదర్శనం! యెన్నాళ్లూ యెన్నాళ్లూ!
యెప్పటిమాట! అబ్బో. నిన్నా మొన్నా సంగతా, చెంచురామయ్యా!

శ్రీనివాసరావు

అయిందా పలకరించడం? మేం మాట్లాడుతుంటే విన్నావుకాబట్టి వీడు చెంచురామయ్యని నీకు తెలిసిపోయింది. నన్ను పోల్చుకోలేవు గాబట్టి, నాపేరు శ్రీనివాసరావు. మేము కావలిలో దిగి, సుబ్బుకృష్ణయ్యని తీసుకుని చుద్రాసు వెడతాం. ఇంకా మా సంగతులేవేనా కావిలిస్తే, ముందే చెప్పేస్తా, నీకు తెలియదు కనక.

శ్రీరాములు

[జహాంతికంగా] నీ అమ్మకడుపు బంగారం గాను : నువ్వు అసాధ్యపిల్లా వున్నావే...ఈ చెంచురామయ్య ఏం జేస్తుంటాడు నాయనా, శ్రీనివాసరావు ?

శ్రీనివాసరావు

ఒద్యాల్దీ రాస్తుంటాడు.

శ్రీరాములు

వాడ్ని చాచా వాడ్ని. మాన్పించెయ్యారి చెంతినే. ముదిరితే మహాకష్టం. తనే రాగం అవ్వెట్టి చదువురాదా అభినయిస్తూ ?

చెంచురామయ్య

ఎవడో మహా సరదావాళ్లావున్నాడు. నువ్వెరుగుదువా యితన్ని ?

శ్రీనివాసరావు

యెరుగుదునని అతనికి తెలియదు.

శ్రీరాములు

యెక్కడెరుగుదువు బాబూ నన్ను ?

శ్రీనివాసరావు

రాజమండ్రిలో, బెజవాడలో, రాకినాడలో, విశాఖపట్నంలో
ఎక్కడబడితే అక్కడ: స్టేషనుదగ్గర, బస్సుస్టాండులదగ్గర. ప్రస్తుతం
నీకు వచ్చిన చిక్కెడిడి? ఎప్పుడు పారేసుకున్నావా? భార్యకి
పురుడొయ్యాలా? పిల్లాడికి చదువా?

శ్రీరాములు

నాయనా ! అన్నీ కూడా చచ్చాయి యిప్పుడు... ఇప్పుడేవాస్తా
అలావెళ్లి.

చెంచురాముయ్య

ఓహో ! మెరుగున్నట్లు పలకరించి, మేదో సాకు చెప్పి దబ్బు
దండుకునే బాపరా ? ముసలిమొండాకొడుకు అసామ్యిల్లా వున్నాడే,
ఆ దిక్కుమాలిన మంచిమొహంపెట్టి.

శ్రీనివాసరావు

అలా అనకు అతన్ని. అతని కథంతా నీకు తెలియదు.
ముప్పయ్యేళ్ళ క్రితం, దేశంలో అతన్ని ఎరిగనివాళ్ళు లేరు. నాన్
కో ఆపరేషన్ రోజుల్లో, ఆస్తి పోగొట్టుకుని, చెబ్బులుతిని, జైల్లోపడి,

అలుబిడ్డలూ తానూ మిగిలారు. యిప్పుడు పూట గడవటం తప్పం అతనికి. తానొక్కడే అయితే హాయిగా చచ్చిపోయిండును. పెళ్లాం బిడ్డలకోసం యిదంతా.

చెంచురామయ్య

అయితే ఇలాంటి దగాకోరు పనులెందుకూ ? దొంగవేషాలు.

శ్రీనివాసరావు

తక్కువవాడు తక్కువ మోసంచేస్తే. అది దారుణమైన నేరం. ప్రభుత్వాలూ, ప్రముఖులూ చేస్తే, అది రాజకీయతంత్రం, మంత్రాంగం. చిన్నవాడు చిన్న అప్పుచేసి యెగేస్తే వాడికి కార్టర్ లేదు. భగవద్గీతలో శ్లోకాలు విసురుతూ మధ్య మధ్య ప్రార్థనలుచేస్తూ లక్షలు రుణంచేసి యెగేసి నిక్షేపంగా గౌరవంగా చెలామణీ అవుతున్నవాళ్ళ నెరుగుదుము. అయితే... శ్రీరాములూ ! ఇలారా.

శ్రీరాములు

[దూరంనుంచి] వస్తున్నాడాటూ !

శ్రీనివాసరావు

ఇప్పుడు దేనికోసం చందాలు వసూలు చేసుకుంటున్నావు ?

చెంచురామయ్య

అంటే యిదివరకు వేటికోసం చేశాడు ?

శ్రీనివాసరావు

ఇదిపరికొకసారి చినబద్దప్పయ్య 'ఇప్పుడే జేస్తున్నావు శ్రీరాములూ, అంటే 'బీహారు ఛాపిలహాసిని చలవాల నేరీరించు కుంటున్నాను' అన్నాడు. ఆరిర్వారి గోదావరి పరిచ వాధితులది. అలాగే భగవంతుడికై నా అరినిపించి పయ్యలవి కాట్టి ఏ పరదో, ఛాపిలహాసిని వొస్తున్నాయి.

శ్రీరాములు

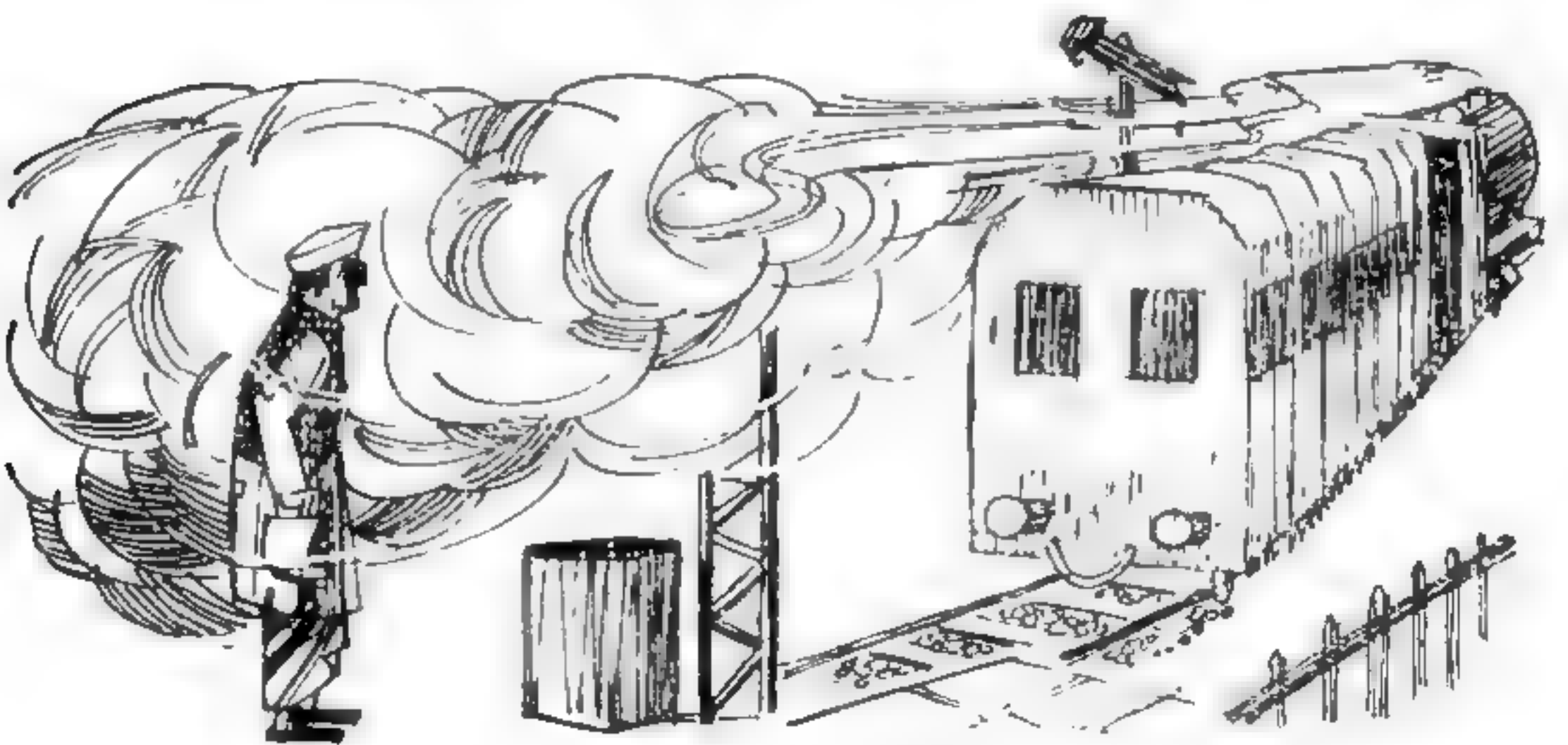
యేంజెయ్యను బాబూ : ఏదో అలాంటిదే చూసుకుంటున్నాను. ఏం అలా చూస్తున్నావ్ : నీచిరా కోటల పచ్చిలవా నామిది :

శ్రీనివాసరావు

నాకెప్పుడూ నీమీద కోపంరాదు. ఇదిగో పది రూపాయలు. నువ్వో పది తీయరా చెంచురాడుయ్యా. చెక్కిరావా : మళ్ళీ ఎప్పుడో ?

శ్రీరాములు

[గర్లడికతనో, పట్ల పీళ్ళు వచ్చిపట్ల] బహుశాలచర్యనం!

అవ్వ లిరునాళ్ళలా అమ్మ పోయింది

మా అవ్వ నెరగరూ మీరూ, అవ్వని ? హయ్యో ! సుబ్బ
మ్మవ్వని ? మావూళ్లో ఆవిణ్ణి యెరగనివాళ్లు లేరే ! అసలు పూరంతా
అవ్వనే పిలుస్తారావిణ్ణి. కొద్దిమంది 'సుబ్బమ్మవ్వగారూ' అని కూడా
అంటారు. ఆవిడికి కోపం వచ్చినప్పుడు, 'అ(అ(అ(! యెవరూ అవ్వ !
నువ్వు నా కేవలతావురా ? చస్తే డెయ్య(వవుతావుగాని ! ' అని
గద్దిస్తుంది; అప్పుడు చటుక్కున నర్తుకుని "సుబ్బమ్మగారూ" అంటారు.
ఒక్కొక్కప్పుడు, 'సుబ్బమ్మగారూ' అని పిలిస్తే, 'హాని గాడిదా!
వేరెడంతలేవు, బొడ్డుకోసి వేరెడతావురా నాచూ !' అని దులిపేస్తుంది;
వెంటనే దిద్దుకొని "అవ్వగారూ !" అంటారు.

ఏవయితేనేం? ఆదికంటే అందరికీ యిష్టమే, అవ్వంటే.

అవును. అందరికీ యిష్టమే మరి! వాళ్లకేం పోయింది యిష్టం గాక! యెప్పుడో కనిపిస్తుంది వాళ్లకీ. కనిపించినప్పుడు యంచక్కా కుశలప్రెళ్ళలూ అదీ చేస్తుంది; సాదెతల్లో సారాశించి కియిష్టా కథలూ చెపుతుంది; మాంచిపాపమేలో వుంటే—అంటే వాడెప్పుడోవుంటే—పాటలు పాడుతుంది; పావు పాటా అదీ. ఆ కాన్సేప్టా వాళ్లకీ కులాసాగా వుంటుంది. వింటారు, పోతారు, వాళ్లకేం? రాత్రి పగలూ ఆదికతో యింట్లో వుండే వాళ్ళం, మేం మేగలేం చిన్నన్నాంగని!

అన్నట్టు—అవ్వంటే మీరెరిగినన్నాడు కమా నుద్బుద్ధమృష్ణని — ఆదిక మమ్మల్నెలా యేడిపిస్తుందో చెప్పేముందు, ఆదిక చూడలేఖలూ చోరణీ మీకు తెలియదూ? అసలు మా అవ్వంటే, మా నాన్నగారి మేనత్త. ఆయనల్లాకు అయిదెవరాల పొలంపూ, అప్పారం లోగిరి పగైరా ఆస్తితో అవ్వకూడా నాకు సంక్రమించింది. మానాన్న మేనత్తంటే దాదాపు డెబ్బయ్యేళ్లపైమాటగదా. అయితేం? నమం నిటాగ్గా కదురులా నిలబెడుతుంది. యిష్టంలేనప్పుడు మాత్రం తెలుగులో 'ఐ' అక్షరంలేదూ 'ఐ' దానిలాగ వాంగిపోతుంది. అనుచు అంతం రైలు గంటలాగ గణగణా మోగించేస్తుంది; యిష్టంలేనప్పుడు పీలగా మూడుగుతుంది. ఈ మధ్య కొందెం చెప్తా, గెద్దచూపులాంటిది అవ్వచూపు. అయితే పట్లమాత్రం తీయించెయ్యడమో రాలిపోవడమో జరిగింది. వాళ్ళదేవాళ్ళ పై పన్ను మాత్రం — ముందుది — కింది పెదిమమీదికి వాంగి, అక్షరం కాదాది, మాట్లాడు

తున్నప్పుడు చివ్వంత తలాడిస్తూ వుంటుంది. అది అందాని క్కాబోలు వుంచేసిం దవ్వ. మా యింటికొచ్చిన వో పెద్ద మనిషి - అప్పన్నశాస్త్రుల్లని చూచి కవిగూడా - ఆయనొక సారన్నాడూ చెమత్కారంగా "ప్రేమించంలో మే ప్రేభుత్వఁపూ చెయ్యలేనిపని సుబ్బమ్మవ్వ గారు చేసిందండీ : వాకేవాళ్ళిటి తప్ప యేపన్నూ లేకందా చేసిందీ!" అని. అయితే, అవ్వ మాట్లాడుతుంటే మాత్రం అతి స్పష్టంగా తెలుస్తుంది.

కొందరు పళ్లులేనివాళ్ళు నోరు లక్కపడతలాగ వొల్లగా వుంటుంది. మాట్లాడుతుంటే మేషీ తెరీడు. రాచ్చులో నడుస్తున్నట్టు వుసుకూ వుసుకూ గాలిపోసుకుంటుంది; అంతే. పాత రిబ్బరు బొమ్మ కడుపు నొక్కితే చప్పుడైనట్టు. అ వ్వలాగాదు.

అయినా వో రోషంవుంది. అవ్వ మాటల్లో 'ప' 'ఫ' అని పలుకు తుంది. 'రిప్పు, పప్పు, చెప్పు' అంటుంది. ఆ వొంటిపిన్నువల్ల.

అసలు అవ్వదీ - మా సుబ్బమ్మవ్వదీ - పెద్ద జాతీయనాయకుడి పుషన్యాసచోరణి. అయితే అవ్వ తెలివిగా మాట్లాడుతుంది. వోసారీ, పుషన్యాసాల్తో చేరాన్నంతదీ తలదిమొక్కించే వో పెద్దమనిషి మాయింటి కొచ్చాడు. ఆయన సభలోనేగాక సభయివతలగూడా సభలో అంతా మాట్లాడరాదు. మా యింటి కొచ్చిన పదినిమిషాల్లో మొదలెట్టాడు ప్రసంగం. మరి పది నిమిషాల్లో అవ్వ కలగజేసుకుని రంగస్థలంలో

విరగబడింది. ఆయనగారు తోరజాడించి, నాటికీ నేటికీ అవ్వకి 'నమస్తే', అంటే : ఆవిడ సన్నిహితంతో నోరువిప్పిడు.

వెనకటికి చో కపిగాదు చెప్పినట్టు 'నిర్భల, సేళ్ళను, చప్పియప్పిళ్ళను, తీర్థాల, తిరునాళ్ళు 'రిప్పిటలను' గడిచేరి గద్దవత్తిన భుటం అవ్వ. పెళ్ళికి కాస్త ముందో వెనకో పోయాడు వెనివిడి. చెచ్చెమేళ్ళపైని యేకచాటిగా అంటే మేచటాకిని పైధవ్వరాజ్యాన్ని పరిపాలించి పారేసిన రాణీబహద్దర్. గడ్డు బ్రహ్మచారిణి. యాక్చెండో, అంటే ఏ కారో రైలో కలగజేసుకుంటే రిప్ప మార్కెడేయాది చిరింజీవుల రిప్పలో మనిషి మా అవ్వ.

నాలుగంటలకే లేచి రొలికోడిని లేపడం, తలుపులన్నీ తెరిచిపారేసి పాచిపనులూ అవీ చెయ్యడం, చెంబులూ గిన్నెలూ చప్పిళ్ళుచెయ్యడం, స్నానం చెయ్యడం, పెత్తిరాట్టలాలి కంతవెర్తి 'ప్రార సర్కరామ్' పెగైరా శ్లోకాలు చదవడం, మా నిష్టల రిగచెయ్యడం - ఇలాగ రోజంతా జరిగే లంతునుగూర్చి అచ్చే చెప్పడం నా కీర్తిలెడు. ఈ విషయాలూవా మీరు చెప్పకపోదును, కాని మీకోసంవే చెప్పా యిచిందా. అప్ప చోరజిలో చెప్పవలసివాస్తే చెప్పవై నా అవ్వ మొడులయిలే 'చిట్టను తప్పికుని' మీరు చాచిపోవచ్చని; అంటేగాక, ఇవన్నీ చెప్తేగాని, మే'చాచితో మెలా వేగిపోతున్నావా మీరు చెప్పిని గూడా యిన్ని విషయాలిచ్చా మీకు. ఇంట్లో పుచ్చుర్ని ప్రతిఘడియా మేచిపించే పుచ్చుగూర్చి నేను చెప్పనే లేదు. హయ్యో జావో: మే! పెప్పించీ వాడా! కోటయ్యగాడు క్లీన్ ధోంచేసిన

విస్తటోనే కొత్తచనుకున్నానని, మా శాశమ్మ చొడ్డమ్మకి మళ్ళీ వొడ్డించడం, నీళ్ళనుకొని చెందెతు సామర్లకోట పప్పుసూనితో చెయ్యికడుక్కోవడం, మొంగిలి విస్తళ్ళన్నీ కట్టగట్టి గోడమీదనుంచి పీదంట పెట్టున్న మేస్త్రీలు కీరాజుగాలి తలమీద పెడేబట్టు వినీరివేయడం, గోవిందరావు గారి చేలమీద వేడిపులుసు వొడ్డించాలని వొడ్డించడం — యీ గొడవలన్నీ ముందు ముందు మీకు తెలుస్తాయి. అలాగే సిసిమాకు పెళ్ళడం, సర్కస్ వాళ్ళ దోనుల దగ్గర కదలకండా నిలబడి అక్కడ జెంతువుల్లో జెతకట్టడం, శాసనసభసీటుకోసం మాఘాళ్ళో చేసిన పెద్ద ఎన్నికలసభలో రిఫిన చెయ్యడం—యిలాంటివన్నీ చూడా యిప్పుడురాదు, తర్వాత చెప్తా.

అయితే, వో చిన్న సంగతిచెప్పి - అది చెప్పితీరాలి - అవిడ తిర్నాళ్లలో తప్పిపోవడం దగ్గరకొస్తా.

అప్పన్నశాస్త్రుర్లుగారిని చెప్పానే ఇందారా, కవిగారు, ఆయన వోసారి అవ్వమీద పంచుత్నాలు చెప్పాడు ధోజనాలదగ్గర, సరదాకి :

“సుగుణమణిగణ నికురుంట సుబ్బమాంట”

అనిన్నీ.

“సుజన సేవావలంట గం, సుబ్బమాంట”

అనిన్నీ.

“గం” అంటే గంగాధాగీరధీ సమానురాలట.

ఆయన పద్యాలు చెప్తుంటే, అవ్వ ముసిముసినవ్వుల్తో అటూ యిటూ తిరుగుతూ, ఏదో తన గొడవ కాదన్నట్టూ నిర్లక్ష్యంగా పట్టించుకోనట్టూ విననట్టూ అంతా పిని, “అవి వో కాయితం మీద రాసిపారెయ్యండి బాబూ, మా నాన్ని గాడిచివ్వండి” అంది.

నాన్ని గాడంటే మా పెద్దబ్బాయి. వాడంటే మా అవ్వకిష్టం. మానాన్న పేరని! వాడూ, గడుసురాస్కర్, మేం చేశాడూ? ఆ పద్యాలు తీసుకుని, వల్లించి, అడపా రడపా పెద్ద రాగవరసపెట్టి అవ్వపగ్గర చదవడం. ఆవిడపగ్గరేదేనా కొట్టేయడం. ఈ పద్యాలవెల్లి అవ్వ నెంతదాకా పట్టుకుందీ అంటే, వో సారి నాతో అండి - “వారే అబ్బాయి! నేను పోయార పడరాందోరాజున మా కడులందన్నీ పిలిపించి నామీద పజ్జాలు చెప్పించరా” అని.

ప్రెస్తుత మేలిటంటే, నాన్ని గాడు (వరాత్రి తీర్చాని రెక్కామని అవ్వని రెచ్చగొట్టాడు. నాకిష్టంలేదు. “తీర్చిములు మానసములు ముక్తి ప్రదములు” అంటూ “సత్యము తీర్చము” అంటూ పిని చెప్పిన మాటల్లో నమ్మకం వున్నవాణ్ణామను. అయితే మేం జ్యోతు? అవ్వ నాన్ని గాళ్ళల్లో మే ఒక్కళ్ళనీ లొంగదీయడంలే పట్టం! యిద్దరూ పట్టు కున్నారామే!! పోనీ యిల్లైనా అనాటికి ఏశ్రాంతిగా ఉంటుందనిన్నీ దారిపొడుగునా అస్తమానం అవ్వకోసం పంచుకొన్నాం పద్యాలు చదివి నాన్ని గాడి తెగులు కుదురుతుందనిన్నీ సరేనన్నాను, చివరికి.

ఆ తీర్థానికే వెళ్తున్న రావయ్యకాపుని బతిమాలుకొని, అతని రెండెడ్లబండిలో మావాళ్ళనీ కుక్కను. తోవలో అవ్వ కునికిపాట్లుపడి కిందపడకండా రావయ్యకాపు పెద్దకొడుకుని బండి చివర బిరదాలాగ బిగించాను. ఈ బిరదా సంగతి తర్వాత చెప్తా.

వాళ్ళు తెల్లారగద్దే వెళ్లారు. సాయంకాలంవో. రాత్రి పడు తూంచేనో రావాలి. మూడు నాలుగుంటలదీ యేదో పనివుండి వీధిలోకి వచ్చా. పీఠరుగు పక్కని చిక్కమొహం వేసుకుని, యేడిచి యేడిచి వాచిన యెర్రకళ్ళూ వాడూ, నన్నిగాడు వాదిగి నిలబడివున్నాడు.

“ఏమిరా? అప్పేదిరా?” అన్నాను.

“త_త_త_” అన్నాడు.

“ఏమిటా తతత? తప్పిపోయిందా? చ చ చ కాదుగదా, అంటే చచ్చిపోలేదుగదా?” అనడిగాను.

“ఓర్థంలో అవ్వ తనబళ్ళేమి” అన్నాడు వాడు మెల్లిగా.

‘అ??’ అన్నాను. నా గుండె గుఱ్ఱమిడింది. గోదార్లొడిందే(వో! కాదుకింద పడిందే(వో! గుండె అగిపోయిందే(వో. ముసర్రి! నాకు మహా జానీ, దుఃఖం వేసుకొచ్చాయి. అసలు అవ్వంటే మా అందరికీ యెంత యిష్టంవో అప్పుడు తెలిసొచ్చింది నాకు. అవ్వని తీసేస్తే లోకం యెలా

వుంటుందో మాకు తెలియదు. పాపం, అవిడ వెనరున్నాడు? నిజానినీ నాకు ముసలాళ్లను జూస్తే ఎంతో దిగులు. ముందుకు చూసుకుందే నోరురెరుచు కుని దగ్గరగా వచ్చే చీకటిఘాతం గాక వాళ్లకేం వుంది ?

మా అవ్వ చూపులు వొక్కొక్కప్పుడు, దూరాన ఆకాశాన
పోయే పక్షిలాగా వుంటాయి, మెక్కడికో మెక్కడికో పోతున్నట్టు.
అప్పుడు నాకు భయంపేస్తుంది. అవ్వ వొక్కొక్కప్పుడు పొడుగ్గా
నిట్టూర్చేది : ఆ నిట్టూర్పు చిన్నతనం నుంచీ మనదైతేళ్ళ భాగ్లోబడి
పారివచ్చినట్టుండేది. ఇప్పుడు యీ మాటలన్నీ స్త్రీమితంగా అంటున్నాను
గానీ అప్పుడు....

“చేద్దా, చేం జరిగిందో” అని నాన్నగార్లు అడిగాను.

గోదావరిలో స్నానం చేసాచ్చారట. గుళ్ళోక్కూడా వెళ్ళాచ్చారట. స్వామి దర్శన(వయ్యాక, గుళ్ళో మండపంమీద కూచుని వాచిచేత సరదాగా పంచరత్నాలు గూడా చిదిచిదిపరుచుట. చిర్లాత యివతలిదీ చాచ్చార, రంగులరాట్టం దగ్గరికొచ్చేటప్పటికి నాన్నగారు అదెక్కుతా నన్నాట. వాడు కాళ్ళెప్ప దానీమీద రిరిగొచ్చేనట అప్పుచివ లేదు. వాడు మొదట యిక్కనా అక్కనా చూసి, చివరచిపోతే రంగారూపిడి, "అవ్వా,అవ్వా" అని పిలుస్తూ రిచ్చి(మంతా రిరిగీ, బిళ్ళు విప్పినచోటు దగ్గరికొచ్చి, అక్కచివారా అదిచ చివరచిపోతే అయిదు మెళ్ళూ నడచి యింటికొచ్చేకాదు, యిదీ కథ.

వెంటనే రావయ్య కాపొచ్చాడేమో పాళ్ళింటి క్కయిరు చేశాను. కాదిగాణ్ణి గోవిందునీ తిర్నాళ్ళనీ పరిగెత్తించాను. అవసరమైతే పోలీసుల్తోగూడా చెప్పమన్నా. ఇంట్లో మా ఆదివా పిల్లలూ నిశ్శబ్దంగా పాడున్నారు. తుక్కిన పేనుల్లా. నేను కవస్మరణచేస్తూ బయటికెళ్తూ, రోపలికొస్తూ మరిపోయినట్లు తిరిగడం మొదలెట్టాను.

రాత్రి పెదయింది. అప్పలేకండా రావయ్యకాపు బండి వచ్చేసింది. కాదిగాడూ గోవిందూ పెరిచేతున్నారే, అంటే అప్పలేకండా వచ్చే శారు. ఇహ పూరుకుంటే నాపొండదని, మా ఆదివా పోయింది కొంచెం కూనిరాగం యేడుపు ప్రారంభించింది. చంటిపిల్లాడు గూడా యథాశక్తి వాళ్ళమ్మకి తోడయ్యాడు. చూద్దానీకీ, ఓబుసుపోక, సోహంగ్రామం మాయంటి దగ్గరచేరి. అవకాశం రాగానే సరదాగా పరామర్శలోనూ, అవ్వ దివ్యస్మృతుల్ని నెమరు చేసుకోడంలోనూ, అప్పుడే పెడిపోయారు.

ఇదీ తిర్నాళ్ళతోజున అచ్చరాత్రి మా సీరి.

అంతలో “సన్యాసిరాజుగా పిల్లిచేనా?” అని దూరాన్నుంచి గద్దెస్తున్న మాటలు వినబడ్డాయి. అందరూ అడుతిరిగి చూశారు.

“యెవరు బాబూ, యేదిటి?” అని గావురేక పెట్టాన్నేను. చీకట్లోంచి వస్తూ పోలీసుజెవాను కనబడ్డాయి. మావా తీగ్గా నడుస్తూ, చీకట్లో దీపస్తంభంలాగా, జెవాను కంటే వాటిగా అవ్వ సాక్షాత్క

రించింది: “అవ్వొచ్చింది” అని తేరేశాను. లోపల్నుంచి అందరూ “ఘొల్లు” మని యివతలికి వచ్చారు.

కొండరుమూత్రం ‘అరెరే! అప్ప అప్పుచే పొరచేసిందే. నాలోటల పాటు సరదా పోయిందే’ అని దిగులుమొహం వేశారు.

పోలీసు జెవాన్, “యదుగోనంకీ ముసలాపవ. నా ప్రాణాలు తోడేసిందీ! యీవిట్టి రిచ్చాళ్ళకీ చీర్చాలకీ పంపి, చేకంపెడ వామిల్లా రే(విటయ్యా? యీవిడవంటే మా సూపరెంటు నయం” అని చీదరించు కుంటూ అన్నాడు.

“పోరా! నే సూఫరింటునే. నారేంరా! బహుత్తర్నీ! రెలపెచ్చాను పో” అంది అవ్వ. వాడు వళ్లుదిగించి కొరికొరి చూసి, చీకట్లోకి నడిచి, అక్కడ ఛాండ్రించి పుట్టేసి చక్కాపోయాడు.

ఇహ తీర్చంలో ఉరిగిన ఏదేమి ఉంటే ...

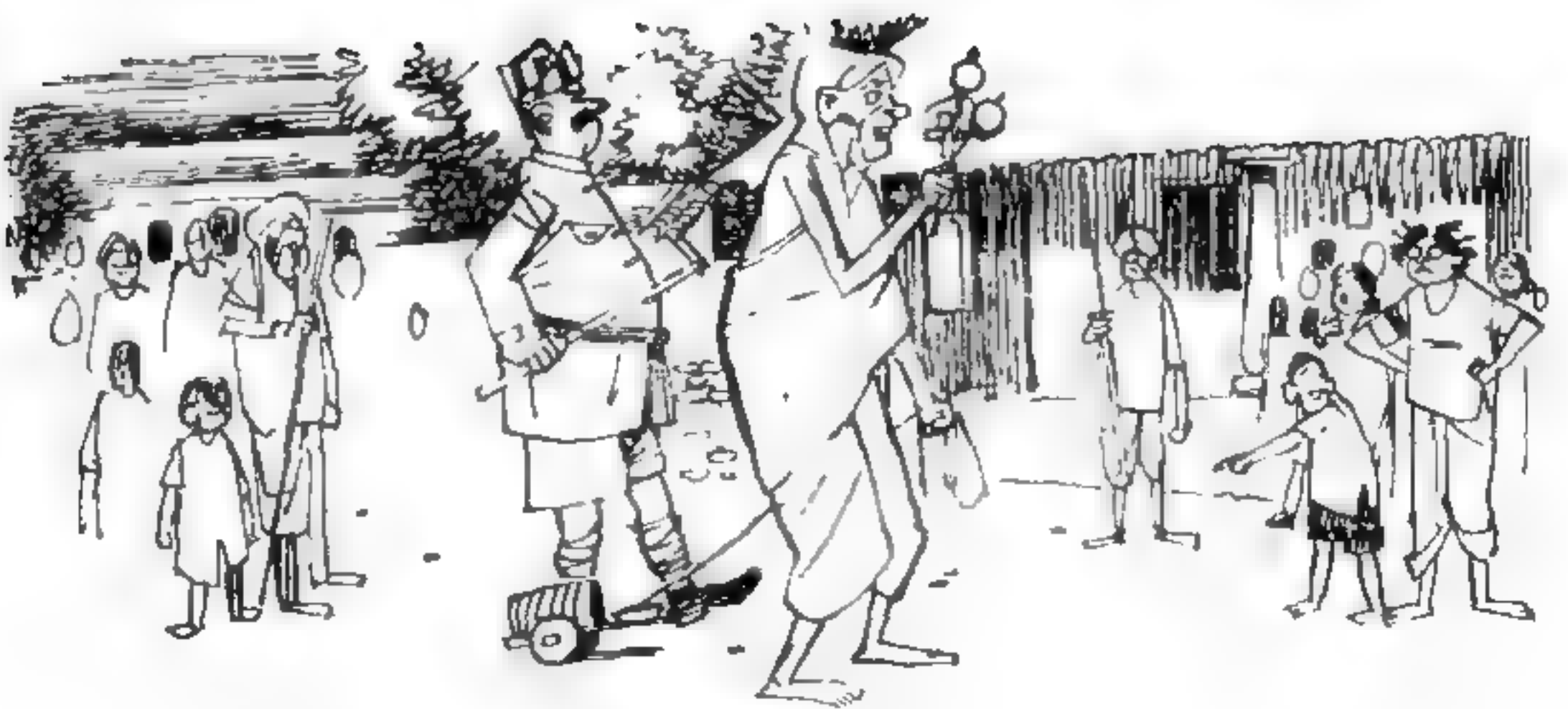
నాన్నిగాడు రంగులరాట్నం రిరుగుతూంటే చిల్లలంపరికి జీళ్లా, జంగిడి మతాయా, తొక్కుతుందటా పొందామని, ఆ రాట్లకెక్కి వాక్కొక్కళ్ళకీ పేరు పేర్నా వాక్కొక్క పొట్లాం కట్టించిందట అవ్వ. అక్కడ చిల్లర విషయంలో రాట్టువాడితో పేదీ వాచ్చి, వట్టి మాయనంచేసి పారేసి, దమ్మికిలతో సహా వాడి దగ్గర్నుంచి రాదట్టి. పాత్ర సా(వాను

దుకాణంవైపు దండయాత్ర మళ్లించి, అక్కడ ఆ దుకాణంమీద పడించటం. అక్కడ రాగించెందు గరిటా చేరం తేల్చువానికి రావరావణ యుద్ధంచేసి, రాచ్చిప్పల కొట్టువైపు ద్రుష్టిలిప్పి, అటు దాడిచేసింది. దారిలో దక్కి దమదమలబిందీవాడు రాచసిల్లిలే, అన్నీ వాయిచీ, సడిపీ, చూసీ, అమ్మేవాడు పాడుషని యేదేదాకా వాణ్ణి ఆపి, అంతలో పుష్పా కయ్యగారి కుటుంబం కనబడితే వాళ్ళతో పూసులాడి, అట్టే నాలుగడుగులేసే సరికి నన్నిగాడు గ్యావకానికొచ్చాడు. అప్పటికప్పుడే పొద్దు పాల్తోంది.

“నాన్నిగా నాన్నిగా” అని తీర్చుకుంటూ తిరగడం మొదలెట్టింది. బళ్ళ దగ్గరికొచ్చి చూస్తే, రావయ్యకాపు బిందీ వెళ్ళిపోయింది. మళ్ళీ తీర్చంలోకి వచ్చింది. “చూ నాన్నిగామి కనబడ్డావా?” అనడుగుతూ. ఎవళ్ళనడిగినా వాళ్ళు ఎట్టింమి రోలేదు. అప్పటికి కంగారుపడ్డం మొదలెట్టింది దవ్వ. ఇంతలో కనబడిన పోలీస్ డివాన్ ని కూడా అడిగింది. వాడు పూచాపేటా అన్నీ అడిగి పోలీస్ స్టేషన్ దగ్గర కూచోబెట్టాడు.

“అమ్మా! ధైర్యపడకండి, ఇంటికి తీసికెడతాం” అని పోలీసు వాడంటే, “ఎవడికిరా ధయం?” అని తీమాగా మొదట అన్నప్పటికీ, నాన్నిగాడి కోసం రోషల్లోపల కంగారుపడిపోయింది అవ్వ: అవిడ పోలీస్ స్టేషన్ లో కూచున్న సమయంలోనే, రాచిగాడూ గోవిందూ అవెకోసం గాలించిపోయారు. యదంతా చెప్పారయిలాగంది అవ్వ: “ఆ రాచ్చిప్పల దుకాణం దగ్గిరాలస్యశయి పోయిందరా! అక్కడే వాళ్ళ మరిచిపోతూంటాను. ఏమిరా నాన్నిగా! శివరాత్రి గూతాను. అప్పన్న

శాస్త్రుర్లుగారి పద్యాలు నామీద రాసినవి చదవరా" అంది. అందరూ పకపకా నవ్వారు. నాకు మాత్రం చొళ్లు ఢిగ్గుమంది. ఆపిద గొంతుక పట్టుకుని ఆరాత్రి ఆవేని శిషాముఖ్యం పొందిద్దామనుకున్నాను. దిక్కుమాలిన పాపధయివో, చందనధయివో చొచ్చిపడి మళ్ళీ తమాయించు కున్నాను. అంతరించేగూడా నా లోపం ఏచ్చియిష్టంగూడా యేడిసిందాయెను అవ్వమీద, మా సుద్భిష్మవ్వ మీద !

రిక్ష్వా వాలా

అఘోరుగేటు దగ్గర మొదట చూడానతన్ని రిక్ష్వాసీటు ముందు
కాళ్లు పెట్టుకునేదోట కూచుని, వెనక్కు ఒయ్యాకింగా ఒరిగున్నాడు.
సీటుమీద తల పెట్టుకొని, పడుకున్నట్టు. ఒకపాదం రవంత అడిస్తున్నాడు.
కళ్లర మోడుకుని సిగరెట్టు పీటస్తున్నాడు. హుక్కాకన్న దర్జాగా.

నేను ఆఘోరుగేటునుంచి వస్తుంటే, అలా విలాసంగా వాలి పుంటూనే,
రమ్మనట్టు దర్జాగా నాపైపు సైగచేస్తూ తల ఊపాడు. నేను రిక్ష్వా దగ్గరికి
వచ్చాకకూడా, దిగకుండానే, లేచి కూచోకుండానేకూడా, 'హెక్కడ్కి
పోతావ్' అని అడిగాడు. నాకు తిక్క వేసింది. "ఏం నవాబుగారూ,

దయించి తట్టునుంచి దిగితే" అంటూ రెండు మాటలతో ఎత్తి పొద్దుద్దామను కున్నాను, కాని ఊరుకున్నాను; పెనక ఒక బండివాడితో జరిగిన ఒక సంఘటన జ్ఞాపకంవచ్చి.

అదే(విటందే, ఆమధ్య మా ఊరునుంచి మరోఊరు వెడుతున్నా బంటెద్దుబండిలో; ఒక ప్రసిద్ధకవితో. అసలు బండివాడు మారు పుట్టు విరోధుల్లో ఒకడని తెలియదు. ఎక్కించి మొదలుకుని ఏడిపించడం మొదలెట్టాడు. పాడుగొంతుతో అరవడమూ, ఎదుని అదిలించడమూ, బండిలోకి అడపా తడపా దాని లోకకుంచెరో గోమయం ప్రోక్షింప జెయ్యడమూ, నడమ నడమ దిక్కుమాలిన అపరచపర గాడిదగత్తర పాటేదో పాడుతుండడమూ, మమ్మల్ని ఏవోమాట లంటూండడమూ, బండివాడి చోరణి చాలా అపమానవరంగా ఉంది. నాకు ఓచ్చెర్తింది. "ఏదీ నేనెవరో నీకు తెలుసునా : పెద్దకవిని. కృష్ణపక్షం రాశాను. ఈయన మరీ కొమ్ములుతిరిగిన కవి. ఫలానా పుస్తకం రాశారు, తెలిసిందా?" అన్నాను. "ఫ ఫ ఫావయ్యా! రాశావు మహా! రాశాట్ట; ఈ యెద్దనయం, తోకతో రాస్తుంది సుబ్బరంగా. ఆయిదం రాయలేక పోయావూ? బండిలో పల్లకుంచా కూకోడం చాతగాదు, రాశారంట రాశారు దిగందెహ్" అని గవ్వించాడు. మేం మరీ మాట్లాడలేదు. ఒకళ్ళ కేసి ఒకళ్ళం చూసుకోలేదు. మహాకవులం గనక! ఈ మాట మమ్మల్ని చాటి పొక్కునియ్యలేదు.

అలాగే అహమ్మచ్ఛని, అంటే ఆ రిచ్చావాణ్ణి, ఏమననందా ఊరు కున్నాను. అందులోనూ నలుగురూ ఎరిగున్నవాళ్ళూ, పెద్ద మనుషులూ

కనబడేచోట, వాడితో సజావుగా ఉండడమే సబబూ, క్షేమం! ఎంచేతో గాని నేను చూస్తున్నా-బడాయివాడికి ఎదిమందిలోనే అవమానం జరుగుతుందేం? మీరు చూశారో లేదో, డోక్టర్లమే ఆడపిల్లల దగ్గర అరటి పండు తొక్కిమీద కాచెయ్యడం, అరటిపండు జారడం, అటూ ఇటూ చూడకండా అటుపైపునించి అల్లాగే పెళ్లిపోవడం జరుగుతుంది.

అహమ్మద్ కన్న అరటిపండుతొక్కి సయం. అరటిపండు తొక్కి కాళ్ళులేపు; కనక వదలదు.

అహమ్మద్ అగుపించిన చోటల్లా ఏదో అని ఏకిపించగలడు. కనక, ఆ చోటను ఏం చేశానూ? మొహంమీద మంచి ఇష్టపునవ్వేపెట్టి, కిరాయిమేరం మొదలుపెట్టాను. వాడు బదులుసప్పు పెట్టలేదు. పరిచయం లేకండా రసితో అనవసరపు చనువు చూడరదన్నట్లు. అదో! అవసరం అయినప్పుడు అహమ్మదులో బలే దర్జా ఉంది.

తర్వార తర్వార ప్రయంగా అహమ్మదు చాలావరకు నా సొంత రిక్తావాడయిపోయాడు. ఈ రెండు మూడేళ్లలో అరని గుణాలూ, ధోరణులూ, సంసారిపు వడ్డనుఖాలూ, కౌంటివరకు నేను గ్రహించాను. అతనికి గూడా నామీద కౌంత యిష్టమూ, గౌరవమూ వంటివి కలిగాయని నేను అనుకుంటాను.

మొదటిచోటను అహమ్మదుని చూచినప్పుడు ఒక మోకాలిదగ్గర చిరిగి, కాళ్ళ అంచులదగ్గర యక్కుతున్న రేగిపోయిన ఇజారూ, వీపు

మీర వంకరటింకరగా వేసిన రూపాయిసైజు రెండు మాసికలతో బొత్తాల్లేని కమిజూ వేసుకున్నాడు. ఆ చీరగుల సంగతి, ఆ మాటుల సంగతి అహమ్మదుకి తెలియదు. అహమ్మద్ చాలా ఉదాత్తుడు. పుట్టుక తోనే పాచ్చా:

నా సంగతి తెలిశార, అహమ్మద్ సామాన్యంగా తరచు దైమద్యే వేళకి, మా అఫీసుగేటు చగ్గర రిచ్చాతో నిలబడి పుండడం రివాజయి పోయింది. నన్ను పిలవడం, సైగచేయడం లేదు. దేరిమాడకంవానే నేను రిచ్చా ఎక్కడం, అతను నాపై పయినా చూడకంవా ఇంటికి తొక్కడం, దిగి నాచేతి కందిందేదో అతనికివ్వడం, తీసుకుని రిచ్చా తిప్పుకుని అహమ్మద్ వెళ్లిపోవడమూను : ఒక్కొక్కప్పుడు, నాకు సరదా పట్టినప్పుడు, బాడిగకిమించి చాలా ఎక్కువ యిస్తే, అది సహజమైన దర్జాతో ఒక చిరు సలాంచేసి, స్నేహితుడిచగ్గర పుచ్చుకున్నట్లు పుచ్చుకుని అతను వెళ్లిపోతాడు. నకిలీతనం, సంగీతనం, చచ్చా, దేవుకోటా యేమీలేదు. అహమ్మద్ బహద్దర్ :

మావాడు రిచ్చా రొక్కవార్లలో వింతలూ విశేషాలూ కొన్ని చెప్పాలి. వేలమంది జనం క్రిక్కిరిసి రొక్కిల్లాడుతూ ఉండేదోటా, కారుమీద కారు తరిడేదోటా, లేడికన్నా, బాణంకన్నా రిచ్చా దురుసుగా తొక్కుతాడు; సకులుడులాగ, పిల్లాడెల్లా నెవరినైనా అప్పజెప్పి బయలుదేరడం మంచిపనిపిస్తుంది అలాంటప్పుడు, ప్రాచారితో బయట

పక్షం కేవలం అదృష్టం : అయితే, ఎవ్వరూ జనంలేనిచోట నెమ్మదిగా, నిదానంగా తొక్కుతాడు.

అహమ్మద్ కే గార అహమ్మదు రిక్తాకి కూడా ఆడపిల్లల అలికిడి ఇట్టే పనిగట్టడం వచ్చును. ఆ పిల్లల్నిబట్టి, ఆ పరిస్థితుల్నిబట్టి, వాళ్ల వగ్గర చూపించవలసిన చిశాస్రర్యేచరబట్టి రిక్తాను రివ్వునతోక్కడమూ, మెల్లగా నడిపించడమూ, మెలిరలుగా నడిపించడమూ మొదలైనవన్నీ ఆధారపడుంటాయి. అప్పుడు ఎంత అరిచి అదిలిస్తున్నా, రిక్తాలో కూర్చున్న ఆసామీకి అహమ్మద్ కీ యేమీ సంబంధం వుండదు. అహమ్మద్ కి కొన్ని మెలకువలు కూడా వచ్చును : నైకిలు తొక్కుతూ రొక్కుతూ నడుము అజంతాబొమ్మలా ఒక పక్కకి విరవడం, తొక్కుతూ రొక్కుతూనే చేతులురెండూ గాలిలోకి చాపెయ్యడం, సండుమకుప్పల వగ్గర హిండిరొబారు పిడులు వదిలేసి పిక్కలబలంతో, నమింబలంతో నైకిలును ఓరిగా మళ్లించెయ్యడం వంటివి.

మొట్టమొదటి రోజుల్లో అహమ్మద్ కి చాలా పాతరిక్తా. అతని చొర్రా మూసికల్లోంచి గుంపెమీది పెండ్లమీది ఏలా పైకొస్తాయో, అలాగే నీడుచిన్నాల్లోంచి కవంతరీచు ఇక్కడా అక్కడా పైకొచ్చేది. తొక్కుతూన్నప్పుడు పెడల్ చెయిన్ పెటపెటమని చప్పుడు చేసేది. తరుచు గాడి తప్పి ఉండిపోతేది. వర్షాకాలంలో కప్పుకునేందుకు కీయగుడ్డ ఉండేదికాదు. చిరిగి రిడిముద్దయిన చూమూలుగుడ్డనే మొహం దగ్గరనుంచి కప్పేవాడు. అయితే, అతన్నిగానీ అతని రిక్తానిగానీ అవహేళన చేయడానికి ఎవడికీ

దమ్ముల్లేవు. అతనికున్నంత దర్జా, పాతకాలపు తీవ్ర, ఆ రిక్షాకీ ఉండేది. చవావు వచ్చినప్పుడు చాలామందిలాగ అహమ్మచ్ కిందికి దిగి రిక్షాని చేతులతో పైకి తోనేవచ్చినాడు. ఎంత క్రమమైనా సరే, తొక్కివాడు. అంతే: అహమ్మచ్ దర్జాయే వేరు, అతనిది ఎత్తునుంచి దిగే గుణంకాదు.

ఈమధ్య కొత్తరిక్షా చెస్తున్నాడతను. తకతకలాదే స్ప్రింగు పైర్లతో చక్రాలూ, నిగనిగలాదే డాటీ రంగూ, తకతకలాదే టాషూ, మెత్తటి నీటూ, చాలా కొత్తదీ అందమైనదీనూ. ఈ రిక్షాకీ మరో షోకుంది. షుల్ షుల్. షుల్ షుల్ మంటూ ఎంతో హామైన చప్పుడు చేసే మువ్వలున్నాయి డీనికీ. గట్టెల గుర్రుడిది; నాట్యతత్తైయిది; అందెలూ, కడియాలూ చేసుకున్న హంసయానయిది. అబ్బో! ఆమువ్వల సవ్వడి సంగతి అహమ్మచ్ కీ తెలుసు, ఆ రిక్షాకీ తెలుసు. పెచ్చే మనుషుల్నిబట్టి, ఆగే చోటునుబట్టి, పోయే దారినిబట్టి దాని షుల్ షుల్ లలో రవ్వంత దురుసూ, ఆవంత విలంబం, అన్నీ వస్తుంటాయి. రేవలం ఆ మువ్వలచప్పుడు విని నేను అహమ్మచ్ మనస్సునే పసిగట్టగలను. నేను ఎన్నిసార్లూ పరీకిచిస్తుంటాను. చంపు దిగ్గరినుంచో, నీళ్లు నింపుకున్న కడవర్ని నకుమురికి తగిలించో, బుజాలనో లలమీచినో పెట్టుకునో విలాసవతులు వెడుతూండడం, దారిలో రోదెగాండ్లు రావనిల్లడం, వాళ్లు నిర్లక్ష్యంగా మెడ తిప్పకుండా వెడుతూండడం, కాని కుండలో నీరు అవంత రుళ్లి, ఆవంత పెట్టచేక అండుల మంచునుండి గళుక్కు మనడమూనూ !

అఁ ఇది నే నెన్నిసార్లో పరీక్షిస్తుంటాను ఎందుకొచ్చిన నిర్లక్ష్యం. కడవలో నీరు పెడుచుచుననులో చుచుకుతనం పట్టిస్తుంటేను ? అలాగే అహమ్మద్ రిచ్చా మువ్వలూను. అతను సూటిగా ఇటూ అటూ చూడ కండా పెడుతున్నట్టుంటాడు గాని, ఆ పెడుతున్నవాళ్లని అతను చూసినట్టు ఆ మువ్వలచప్పుడులో మార్పులు చెప్పేస్తుంటాయి.

పొద్దున దారిని వస్తూ, కనబడనివాళ్లకి 'సుప్రభాతం' అంటున్నట్టుంటాయి అది. ఒకప్పుడు 'పనిమీదవున్నాం. పలకరించకండి' అన్నట్లు పలుకుతాయి. ఒకప్పుడు 'లోపల పెద్దవాళ్లన్నారు. ఇప్పుడు కాదు' అంటాయి మువ్వలు. ఒకప్పుడు హాయిగా తలూపుకుంటూ పాడతాయి. మరొకప్పుడు 'అబ్బ! చురెంత నేపురా యీ బరువు' అన్నట్లు చూడ్చుకుంటాయి; ఏడ్చుకుంటాయి. ఇంటిపెళ్లెటప్పుడు ఏమీ వినిపించుకోవు.

అహమ్మద్ కీ నాచూ మొదటి రోజుల్లో, అంటే అన్యోన్యం గ్రహించుకోనప్పుడు, కొన్ని తిక్కలు పచ్చాయని చెప్పాగా ? పెద్దలతో నడివీధిని వెడుతున్నప్పుడుకూడా, ఎదురై నప్పుడు స్నేహంగా తలూపేవాడు. 'ఎక్కడ్చీ పోతావ్?' అనే వాచొకప్పుడు 'వస్తావా? ఎక్కడా?' అనే వాడింకొకప్పుడు. నాకు దర్జాకు లోపం అనిపించేది. నాకు ఒళ్లు మందేది. అలా పలకరించగూడదని చెప్పాలనిపించేది. సీరియస్ గా దీర్ఘముఖం పెట్టబోయేవాణ్ణి.

సిగ్గు బిడియం లేకగాని, అహమ్మద్ కంటే నేనేమంత గొప్ప ? ఏమంత దర్జా ! ఇన్ని బట్టలూ, ఇన్ని పూతలూ, ఇన్ని చదుపులూ,

పదవులూ, సంస్కారాలూ, ఇన్నింటితో పెచ్చిపెట్టుకున్న కృత్రిమపు
హోదా : ఆ చిరుగు ఇజాహ, కిమ్మిజులూ, శ్రమజీవి కీ పీ ముందు పెల్ల
బోయి ధూళిలో దాచెయ్యాలనిపిస్తుంది పీటిని. అహమ్మద్ ఎప్పుడూ తాను
శ్రమజీవిననీ, నేను శుభజీవిననీ అనే లక్షప్రాయం తనకు రోచినట్లే
కనబడలేదు.

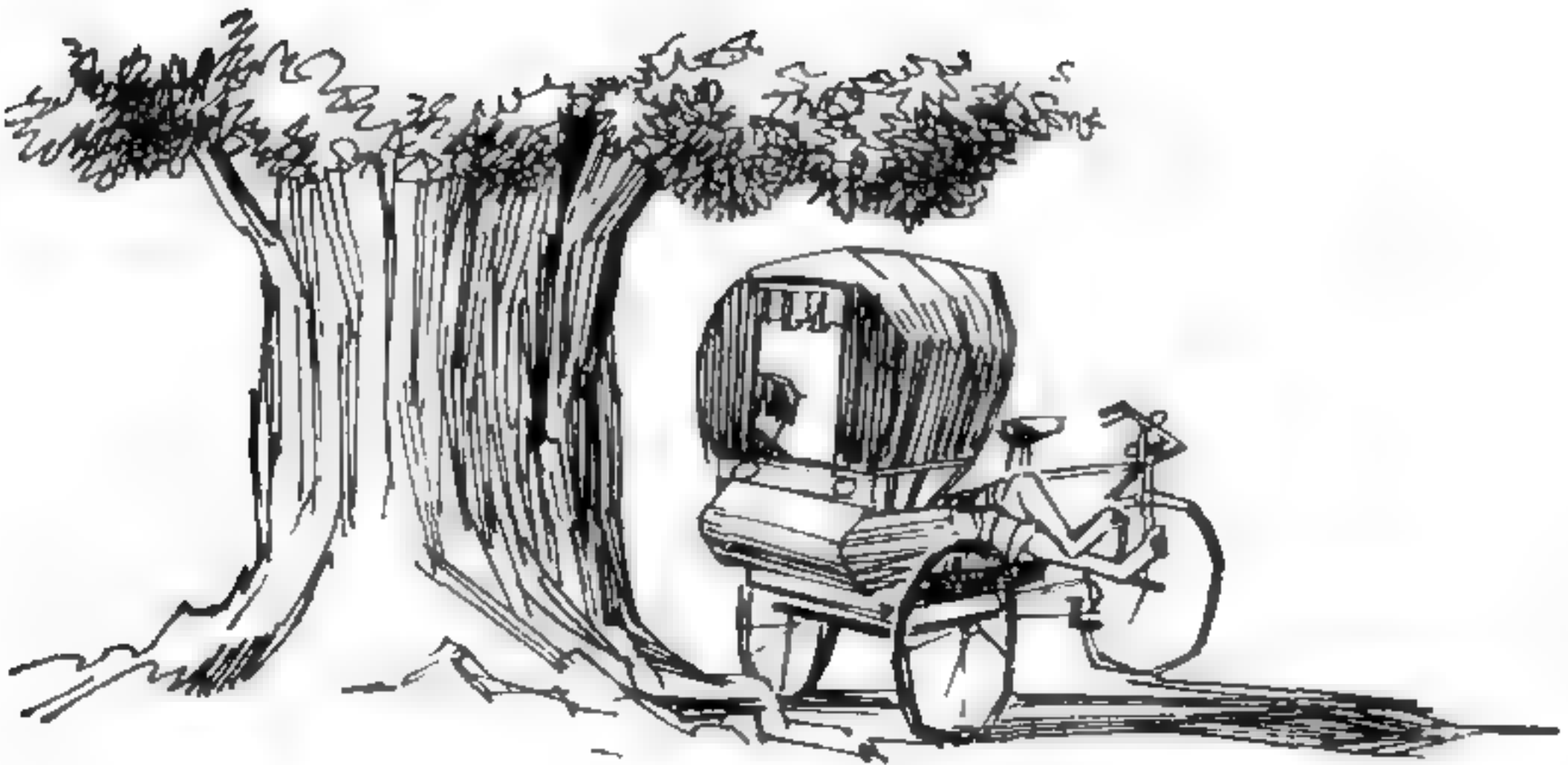
రెండుసార్లు నాకు వింతగా కనబడ్డాయి అహమ్మద్. ఓసారి
నలుగురై ముగ్గురితో కలిసి ఒక రిక్తాలోనే కనబడ్డాయి. అందుకూ రిక్తావాళ్లే.
ఒకడు రొక్కుతున్నాడు, ఒకడు నిలబడ్డాడు, ఒకడు హేంబీల్దారు
పట్టాడు-అలా. మరోరోజున అతను, కొత్తగిళ్ల అంగీ, కొత్తగిళ్ల
చొక్కా, దోపీతో కనబడ్డాడు. ఆ రోజున అవగాను-మా యింటిదగ్గరి
కుర్చీమీద బలవంతాన చూచోదెట్టి అరన్న; అతని సంసారికపు గొప్పవయ.
తల్లి, తండ్రి ఉన్నారట ; ముసలివాళ్లు. భార్య, ముగ్గురు చిన్నవాళ్లు.
ఎప్పుడైనా సినిమాకి వెళతాట్ట. ఆపివాళ్లు రాకన్నాడు. రాగనన్నాడు
కొందరిలాగ. రోజుకి కొత్త రిక్తాకి రెండుపాపాయలు అద్దె ఇచ్చేస్తా
నన్నాడు. ఓ అద్దె గదిలో ఉన్నారటందరూ. ముడుగలూ, బిద్బాలూ,
జబ్బులూ, ఆసుపత్రులూ, చిక్కులూ, ఉపవాసాలూ అన్నీ నచ్చుకుంటూ,
అలుబిద్దల్ని చూసుకుంటూ, బతుకులో రొచ్చుకుపోతూవున్న అహమ్మద్ని
సైకిల్ రిక్తానుంచి విడదీసి చేరుగాచూపుం ఎలాగో నాకు తెలియ.

అమధ్య కొద్దిరోజులు అహమ్మద్ నాకు కనబడలేదు. మొన్న
హఠాత్తుగా కనబడ్డాడు. నాతో సేను అనే స్నేహితుడున్నాడు. అవి రూప్

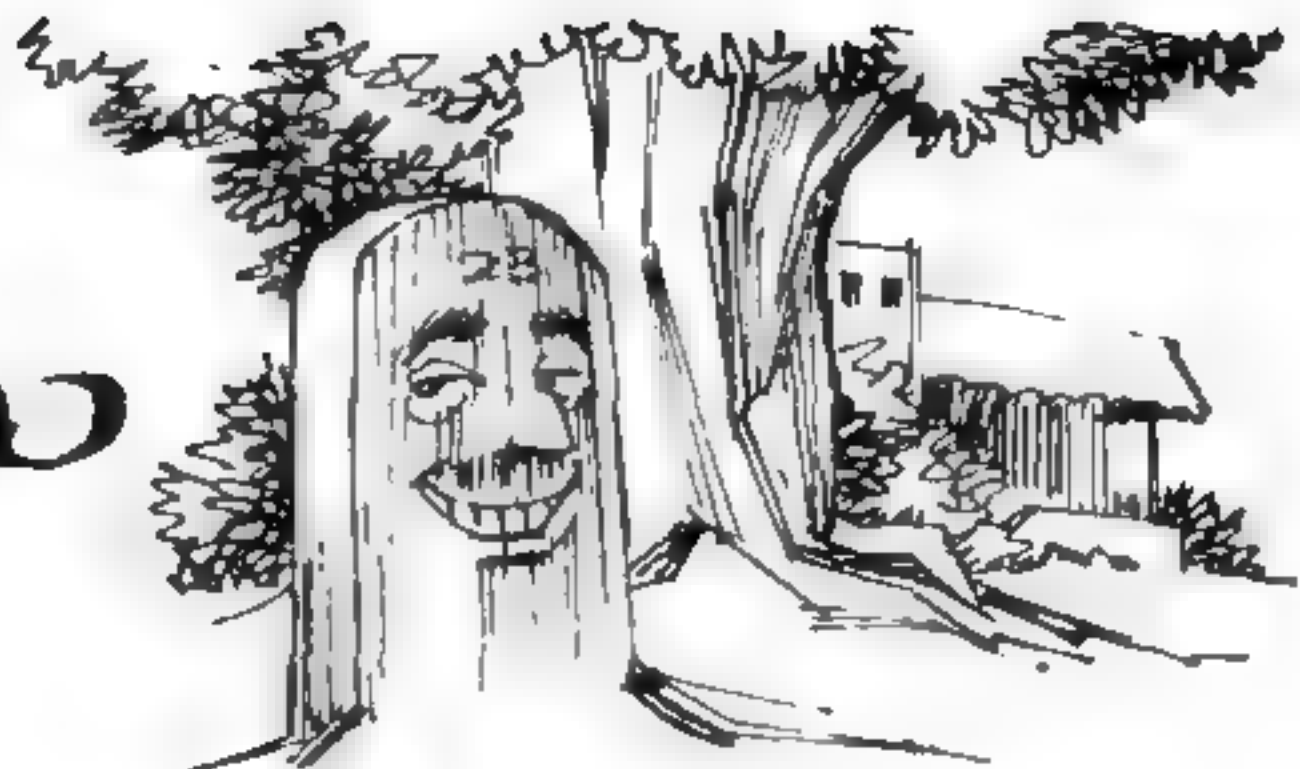
పండుగరోజులు. నేను రెండుచేతులు పట్టుకుని, సైకిల్ కి అవతలి ఉన్న అహమ్మద్ ని ఇవతలనుంచి కౌగలించుకున్నాను. అతను సైకిల్ తిరిగి వచ్చి, నా ఎదురుగా వంగి సలాం పెట్టాడు. నాకు దుఃఖం వచ్చింది.

అహమ్మద్ నావైపు చూడలేదు. రిక్తా ఎక్కాను. మువ్వల్లేవు దానికి. ఆ సాయంకాలం తెలిసింది, అతని భార్య పోయిందని.

అతను నాకుచెప్పలేదు. అహమ్మద్ అసలే ఉన్నతుడు! ఇప్పుడు వేదనాకిరీటంతో మరీ ఉన్నతుడై పోయాడు.

మైలు రాయి

[గ్రామీణ ప్రాంతంలోని ఒక ఇంకా ఆసు మైలురాయి. పక్కనే కత్తిపాలెం పెట్టెం. పెట్టెంవారును దొంగలన్నీలు వచ్చినప్పుడు దొంగలది మళ్ళీమళ్ళీ ఉన్నట్లుకాక అనిపిస్తూ ఉంటుంది. ఇంకా దొంగలరాష్ట్రం. లాగ. సత్రం అనుకుంటారు. పోలీసులు వచ్చినప్పుడు వచ్చేటూరి రాగమో, నిర్బంధించినందువల్ల]

మగగొంతు

ఇరవైమూడు. అబ్బా! ఇంకా ఆసు మైలుట్రా బాబూ!

[వెళ్ళిపోతూ అన్నట్లు]

మైలురాయి

ఇరవైమూడూ ఇరవైమూడూ! ప్రతివాళ్ళూ ఇదే చోరణి. ఇటు తిరిగిచూసినవాళ్ళు కాస్త ఆగి పరికరించగూడదేం నన్ను? ఛీ, అరవై యేళ్లనుంచి చూస్తున్నాను. అసహ్యమా అని! పీళ్లకీ నాకూ దోస్తే

మైలురాయి

‘ఈ ఇరవైమూడూ’ అంటే! కదలేనని కాని, ఇన్నాళ్లు ఇక్కడ పాతుకు పోయి ఉన్నాను గదా. ఈ రోడ్డు నన్నుకాస్త పలకరించగూడదూ? నేనే పలకరిద్దామనుకుంటే, తాను ఇదో అదో పోతూండడమే కాని, ఒక్క చిటిక స్తిమితంగా నిలబడదు.

[మూరాయిని పట్టుకున్నట్లు చెంపపైకిళ్ళగంటల చప్పుడు]

మైలురాయి

[వెళ్ళకారంగా] అడుగో, నాయన దయచేస్తున్నాడు; మర్రిపాడు మునసబు కొడుకు. రోజూ సాయంత్రం ఎవణ్ణో వెంటేసుకుని బుద్ధాప్తరం పోతూండడం, పొద్దున్నే యింటికి అఘోరించడం; ఇదీ పీడిపని. ఆ తండ్రిచ్చాడుక్కడు; ఆయనగారి సరసాలు సహం ఈ సత్రంలోనే జరిగేవి. ఈ త్రిపాదిగాడికి పైకిలోటి వచ్చిపడింది. కదలేక నే నేడు స్తుంటే, కాళ్ళల్లో శనుండి పీడేడుస్తున్నాడు.

[దగ్గరగా వచ్చిన పైలు గంటలు]

మునసబు కొడుకు

ఈ మైలురాయొకటి బాగా దొరికిందిరా చునకి, కాళ్ళెట్టు కోదానికి. నేనిక్కడుంటా.

స్నేహితులు

పీకెండి పోతూందిరా.

కోమటి

[లోపల్కుంి] ఉండవయ్యా. కుత్తేళాపు లోపల జనాన్ని. పడెన
మందుగురికని పేరూ, నూటయ్యదె మంది నెక్కించాపు.

కండ్లకర్లు

అలా ఎక్కించం. ఇప్పుడా పప్పులుదకవయ్యాయ్. అంతా
రూట్సు. సహం బిస్సు నువ్వే కూచున్నావు. టాప్మెద పదేద్దావను
కున్నాను అసలు నిన్ను. [అంతరూ గొట్టుక వచ్చుతారు]

పిల్లవాడు

అమృత్యోయే [పరస్తావః]

అవగంతు

ఎందుకురా ఏడుపు ?

పిలవాడు

షాహుకారు నాకాలు తొక్కేస్తున్నాడమ్మా.

కండకరు

దిగండి దిగండి :

షాహుకారు

హయ్యో హయ్యో ! నీ బ్రతుకుపెట్టి వల్లకాడుగానూ. కణతకి
తగిలిందయ్యా.

కండక్టర్లు

ఎక్కందెక్కండి. అప్పలపూడి, అమ్మలూరు, ఒంటిచింత, పెంటపుంత, పిచికపాడు, ఉదరలూరు, పిడతలూరు...

గొంతుక

పిడతలూరేంటయ్యా ? [అటుకూర్చుకుంటుంది]

అదగొంతు

అటుకూర్చో అమ్మయ్యా! ఇదేమిటి! మగాళ్ల సీట్లులేవా ?

[బస్సు పక్కనగా, బస్సు కిందకి వెళ్ళిన చప్పుడు]

మైలురాయి

[కన్నడంబ] వాడికి మగాళ్ల సీట్లో కూర్చోవాలని లేందే... ఎలావచ్చి పడ్డాయి ఈ పైకిళ్ళూ, బస్సులూ. ఓటిపల్లి సత్రంలో నందకి సహం తగ్గింది. మునుపు మోరలు, రాణులూ సవారీలలో వెళ్ళడం, ఇక్కడ దిగడం ఉండేది. ఇప్పుడు వాళ్ళూ బస్సులే ఎక్కుతున్నారు. షాహారూ బస్సుమీద వెళ్ళడమే దాపుంది. లేకపోతే ఇక్కడాగి నామీద కాస్త చతికిలబడేవాడు... ఇంక ఈ రోడ్డుమీద ప్రయాణాలే ఉండవేమో ?

[దూరాన్న చి 'టిర్రు టిర్రు' అనిన్నీ 'ఇటు పొడు ఇటు పొడేస్.' అనిన్నీ 'ఎహె హెయ్' అనిన్నీ పశువుల్ని తోలుకున్నట్లు వినిపిస్తుంది. మధ్య మధ్య గేదెదీ ఆవుదీ ముడలదీ అరుపు, పశువుల మువవస్తున్నట్లు]

ఒక కావు

రేపు శనోరం. పిట్టాపొరం సంత నూసుకుని. సోంవారం
దాచ్చారం సంత కెడదాం.

ఇంకో కావు

మొన్న శనోరం పెచ్చ గేది కెండాచ్చిందీ ?

మొదటి కావు

మూడొందలు.

రెండో కావు

యద్ద జరికో ?

మొదటి కావు

ఎనిమిదొందలు. ఇంకా జనుకుడుగాడు నెవడీరాడు...ట్లూ ట్లూ.
చొచ్చి చొచ్చి చొచ్చి నడు నడేనె. అచ్చాక్కటి మెలురాయిని రాసుకుంటూ
కదలదూ, హోరి... [అనంత]

మెలురాయి

ఓ ఓ వెళువ పేవా మన్నా : పసుపులసంత పస్తుందంటే చాథ.
ఒళ్లంతా జురదా, పేవా. అడుగో ఓవర్సీరొస్తున్నామి ఇవాళ.

ఓవర్సీరు

బురదా, పేదా ఎప్పుడూ ఈ మైలురాయినిండా. ఏమీ పెంకన్నా. ఈ మైలురాయిగారిని కాస్త జోకు చెయ్యండోయ్ ! సున్నం గిన్నం కాస్త గట్టిగా తగిలించండి మొగానికి - ఆ ఇరవైమూడు దాగా కనబడేటట్లు.

చెరిచిన్న

సిత్తం.

ఓవర్సీరు

ఏమండీ సత్రంబంటులుగారూ! ముమ్మల్నే మహానుభావా! గుమాస్తాగారూ ! ఈ మధ్యాన్నం కాస్త సత్రంలో సాపాటు రగిలించ మంటారా ఏమిటి ? ఘంటయ్యన్నావా సత్రంలో ? మా మంచిపాకం !

గుమాస్తా

అయ్యయ్యయ్యో, ఎంత మాటా ! ఏది, తప్పకండా, సారి సారి ! ఏదోయ్ జాలయ్యా, ఏది, ఈడేశ ఓవర్సీరుగారి భోజనం ఇక్కడే. ఏం తెలిసిందా ? ఓ ఏది ?

జాలయ్య

చిత్తం.

గుమాస్తా

ఈ రోడ్డు మళ్ళీ దాగుచేయిస్తున్నారు, ఏం పనేషం దాటా ? ఆ రాధారీబంగళాకూడా, ఏది

అనుకున్నా

దొంగంటి, అది కాస్తా దాగుదేయిస్తున్నాము. ఈమాట మంత్రి గారు ఈ తోవని వెదురూ ఇక్కడ కాస్త దిగులా రేమోసినది...

ಮೆಲ್ಲರಾಯ

అబ్బ ! పొండవతలికి. ఒకడు 'ఏది' ఒకడు 'కాస్త' అంటూ.
చీ వద్దు. ఆగు. నాకు సున్నం పుయ్యివ్వు. మంత్రిగారు కాస్త ఆగుతా
రేమో అనా, నాకీ అలంకారాలు? ఆ గంట్లు గంట్లు మొహమూ వాడూను,
ఆ ఓవర్సీరుకి పేస్తే బాగుండును సున్నం : మంత్రిగారికి కావాలా, నేను
ఇరవై మూడునో, ముప్పయిరెండునో ? మొన్న బంగళాలో దిగిన
కరెక్టరుగారి భార్య మొహానికి చూసుకున్నంత సున్నం పూళాడు. వెన
కెప్పుడూ మంత్రిలూ వాళ్ళూ ఇలా : సిరేనట్లు తిరగలేదు.

"మీ రాష్ట్రంలోని ప్రజల వద్దనుంచి తెలుగు రాష్ట్రాలకు "మీ రాష్ట్ర
 దాని స్వేచ్ఛ పోతుంది" అన్నది, "మీ రాష్ట్రం గురించి" అన్నది, "మీ రాష్ట్ర
 తుంది" అన్నది" అన్నది. "మీ రాష్ట్రం గురించి" అన్నది, "మీ రాష్ట్ర
 దురావస్థను తెలుసుకోవడానికి" అన్నది.

W. A. F. 259

ఏయ్, బళ్ళూ ఆనంది. ఆనందమోయ్ అప్పన్నా! ఆ ముందు బంది
ఆపు. అందులో కూచునీ, వాడలా తోలింతుకుపోరాడేం చిట్టిదాబు.
ఒరేయ్ అప్పన్నా, అప్పిగా...

అప్పన్న

[నిదానంగా] అయ్య :

బ్రాహ్మణుడు

ఏమిటి అయ్య ? అయ్యా కొయ్యాసు : పరుగెత్తు :

అప్పన్న

అయ్య, ఓ ఓ ఓయ్, చింవాచీ ! ఆగో, నిలో, ఆపు బండి ఆపు.
ఆగుండి బిల్లోయ్ [బిళ్లు ఆగుతున్న చప్పుడు]

బ్రాహ్మణుడు

ఏవర్రా, ఇక్కడ వంటలు పెడవామా వద్దా సత్రంలో ?
యేవే, ముంగీ నిన్నే. ఉడతలూరు వెళ్లే సరికి మూడు జాము లవుతుంది.

బ్రాహ్మణి

అవురే అవుతుంది. మరీ విడ్డూరం. ఇక్కడ కూడందే వంట
లెప్పుడవనూ ? తిల్లెప్పుడవనూ ? పెసక్కి, కావిగాడి పెళ్లికీ అంతే.
దోవలో ఇలాగే అగేమో సత్తెమ్మా ! రాప్రచిపోయింది. దోవలో
దొంగలూ.

బ్రాహ్మణుడు

ఏడిశావుచెద్దూ, ఊరికే జిగురు ఉపన్యాసం, జిడ్డులాగా : అయితే
బిళ్లు నడిపించందోయ్, ఊ.

బ్రాహ్మణి

అదేవిటి తొందరా. ఉంచండయ్యో బళ్ళా. మరీ వాగుంది.
బళ్ళాపించా తొరమాటు.

ప్రొహ్లాణము

[దురుసుగా] ఎందు కావడం ?

శ్రీమదాంబా

ఎందుకే(విటి) : ఎందుకో : దిగదే సర్తీ, కావచ్చూ ఎండ్రా !

செவ்வாய்

ఏ(పంకి నాన్నగారూ, బట్లెందు కాపారు : ఈ జిడ్డు స్రయాడానికి మజిలీ రెందుకంకి ?

బ్రాహ్మణుడు

ఉండరా నువ్వు. పెళ్ళి కొడుకునని అన్నటిరీ నీ పెత్తనమేమటా ?

சென்னை

అందుకేనండీ నాలుగు ఐస్సులు కుదర్చమన్నాను. ఈ పాటికి హాయిగా థోజనాలయి కూర్చుని ఉందుం.

ద్రాక్షాపానము

ఊరుకోవోయ్, రాస్త తగ్గూ : పెత్రి వేషాలూ, జోకులూను ?
 బస్సులూ, ఏరోప్లేనూ రావాలి నీకు. ఉఫ్ అసగానే ఈ చేలిమీద

మైలురాయి

సున్నపుచుక్క ఆ వేలి మీదికి వచ్చినట్లు. ఇక్కడినుంచి అక్కడికి వార్లక పోయావా ?

బ్రాహ్మణి

అదికాదే సత్తెమ్మా. మేం కావి మొగుడికి మూడు వెయ్యిన్నూట పదహారు పోళామా ?

సత్తెమ్మ

పోళారు కాదుదే.

బ్రాహ్మణి

ఆడబడుచు రాంఘనాలూ, పట్టు తాపిరాలూ, పెండి కంచాలూ...

బ్రాహ్మణుడు

నీ మొహాలూ, సింగినాదాలూ, జీలకర్రలూ : ఎట్టు, బండెక్క వే పెయ్యమ్మా.

మైలురాయి

ఏవి పిచ్చికోపం ఈ బ్రాహ్మడికి. పెళ్లయేలోగా యెన్ని యుద్ధాలుచేసి తిరిగొస్తాడో? వెనక ఇక్కడ సత్రంలోనే ఓ పెళ్లయింది. పెళ్లి కూతుర్ని వెధవ ఆడబడుచుకి అప్పగించలేదని రామరావణ యుద్ధం ఆయింది. నామీదపడి తల బద్దలు కొట్టుకుంటానంది వియ్యపురాలు. నా కసహ్యం వేసింది. ఈ నెల్లో ఇది పదిహేదో పెళ్లిజట్టు. [దూరాన పెళ్లివారి బళ్లచప్పులు వెళ్లిపోతున్నట్టు] హబ్బి, ఈ పెళ్లివారితో

ఉడతలూరు వెళ్ళాలని ఉంది. ఉడతలూరుదగ్గర రోడ్డు అగిపోతుందిట. అక్కడ ముప్పయ్యో మైలురాయుందట. ముప్పయ్యో మైలురాయి ఎలా ఉంటుందో? ఈ పెళ్లి చూస్తుంది రాబోయి : [రెండు ఒంట్లెద్ద బళ్ల చప్పుడు. చర్చంలో క్షణాల్లో టోటలరాకిచ్చు మళ్ళ మళ్ళ పాడుతూ బండివార్లు, మూలంమీది దగ్గర దగ్గరగా]

ఒక బ్రాహ్మణుడు

హుఁ హుఁ : [మూలుగుహాః] అబ్బ. కాళ్ళడి పోతున్నాయి. ఏం దేవుడో కాని దిక్కుమాలిన దేవుడు, అప్పవరంలో ఏర్పాటు చేసు కున్నాడు ఈ కల్యాణమహోత్సవం. మరి రొమ్మిది మైళ్లు ఏడవాలి. [బండిచప్పుడు, పాటదగ్గరగా వస్తాయి.] ఎవరు చాచా అడీ, బండిలో? ఎవరు, తిరుపతయ్య? ఏం తిరుపతయ్య! ఎక్కడికీ పరియాణం?

తిరుపతయ్య

అప్పారం కాస్తులుగారూ, దేవుడి కల్యాణానికి తీర్థంలో కొట్టెడదారని:

బ్రాహ్మణుడు

ఛేష్, పెట్టొడ్డా మరి. అన్నిటికన్న పెద్ద దుకాణం నీదే అయినూ :

తిరుపతయ్య

సీతం.

బ్రాహ్మణుడు

తిరుపతయ్యా, కాస్త బస్తా ముందుకితోసి జరిగితే ఈ చివర్ని
కొంచెం ఆనుకుని...

బండివాడు

ఎల్లందెల్లందోయ్ సాత్తులుగారూ. మీ రెక్కితే మూడు బత్త
లవుతాయ్. కొత్తెదు కొనుక్కోలేను ఈ కరువురోజుల్లో. చొచ్చొచ్చొ

[బండి తోలేస్తాను, చక్రాలు కొరడావ్రాలో చప్పుడుచేస్తూ]

బ్రాహ్మణుడు

హరి నీ సిగవరగా : హరి హరి : రాస్తనేపు ఇక్కడ ఆగుతా.
ఈ మైలురాయి మీద ఒరిగి, సత్తెన్నారాయణ వచ్చేదాకా : తోడుగా
ఉంటాడు, అమాయికపు ముంవాకొడుకు.

మైలురాయి

నా మీద ఒరగొద్దు. ఊరే [మూలుగుతుంది] అన్ని భోజనాల
బరువు నేమొయ్యలేను. ఇదివరకు ఇలాగుండేవా : దేవస్థానం ధర్మకర్త
గారు సవారీలూ, బళ్ల పంపించి పీళ్లని తీసుకెళ్లేవారు. ఈ శాస్త్రులుగారు
—జువ్విపాలెం శాస్త్రులుగారు— ఆ కాశీపండితుడి కొడుకు. ఆయన పల్లకి
మీదినుంచి కింద అడుగుపెట్టేవాడు కాదు. ఈ సర్రంలో పారికమంది
శిష్యులతో దిగేవాడు. [కాకి అరుపు]

బ్రాహ్మణుడు

చీ : వెధవకాకి : హుష్ : మీద రెట్టవేసింది. వెధవ కాకికీ, గద్దకీ
కూడా నామీద కోపం అవుతే యెలా బతకడం ? అమిగో సత్యెన్నారాయణ.
సత్యెన్నారాయణ :

సత్యెన్నారాయణ

ఇదిగో మాఁవగారూ : అప్పవరమేనా ?

బ్రాహ్మణుడు

అవునుగాని, మాఁవగారేవిట్రా ? రోజుకో వరసా, పెరిషుండా
కొడరా : మగవరసలన్నీ అయాక, ఆడవరసలు కూడా మొదలుపెట్టి
అత్తా పిన్నీ అని కూడా నన్ను పిలిచేటట్టున్నావు . ఇంక, ఈ మూట
తీసుకో. ఇక్కడ ఓ అరగడియ కూచుని వెడదాం.

[దూరమున దగ్గర వస్తాన్న భార్య ఓ సాట, మైలురాయి,
సత్ర దగ్గరకి వచ్చాక అపుతాడు]

ఒక గొంతుక

అగండాగండి. తొరగా మంచినిళ్లా అవీ పుచ్చుకురండి :

బ్రాహ్మణుడు

మంచినిళ్లా, అవీ ఏవిదోయ్ ?

మరోగొంతుక

నేను సత్రంలోకెళ్లి మీసాలపంతుల్ని సూసొస్తా.

ఇంకొకగొంతుక

ఏయ్, సెనగుండలూ!

బ్రాహ్మణుడు

ఏ డిరోయ్ ఈ భజన, అమ్మిలారిదా ?

ఒక గొంతుక

కాదండి, గోపాదదండి.

బ్రాహ్మణుడు

ఆఁ! గోపాదదే! ఓ! గోపాదది మా మంచికూటం! అప్పవరం
తీర్థానికేనా వెడుతున్నారు?

ఒకగొంతుక

సిత్తం...రాండి, రాండ్రా. సాత్తుర్లుగా రింటారు. ఓ కీర్తన
పాడి మరీ కడుల్దాం. రాండంటేనూ? సన్నాసీ, నువ్వు మొదలెట్టు కీర్తన.

సన్నాసి

[ముందు కొంచెం రాగంలా తీసి]

మేలైనా సిటికెనయేలూ, దాని

మీదా పొడిసిందిరా యెర్రతేలూ

உத்கௌ

శా. అదిగాదురా. [అని తాను ఎక్కి రామదాసుగారి కీర్తన మొద
లెడతాడు. కాస్తేను భజనచేసి, రూటు కదలి చూడగా పామరగానే
వెళి పుట్టి]

ಮೆಲ್ಲುಕಾಯಿ

ఈ కీర్తనవింటే నా చిన్నతనం జ్ఞాపకం వస్తుంది. అప్పుడు అప్పవరం తీర్చానికి పాతికధజనలు ఈ తోపన పెళ్ళేవి. ఇప్పటి కీర్తనలే ఇంకోలాగ వినబడుతున్నాయి. నాకు ఇదీ బాగానే ఉన్నాయి. నాకు కదలాలని ఉంటుంది. నాకు చిన్నతనం పెద్దతనం యేమిటి ?

[ఒక్కొక్కరి చక్రంతో కర్ర పక్కటకలాపిస్తూ, దానితో కలిసి ఏదో నీనిమూపాట వికటమాయుంది. అది దగ్గరగా వస్తుంది]

బ్రాహ్మణుడు

ఏమోయ్ జట్టా, అప్పవరం చీనుకెడరాహ్లా ? యిద్దరిం :

మంగిగొంతుక

[జట్కాలోనుంచి] ఇద్దరం, ఒక్కరం లేదూ...

అడుగొందుక

అ బ్రాహ్మదెక్కితే మనసిద్ధరం అయన చెరో తొడమీదా
కూచోదాలి.

[చివ్వితారు. జట్కా- పెద్ది పోయింది]

బ్రాహ్మణుడు

ఏమోయ్ జియ్యన్నా, ఎక్కణ్ణుంచి? అప్పారం సుందేనా?

జియ్యన్న

నీత్తం. మొక్కుందెళ్లాం. దింపవే వాణ్ణి కిందికి.

బ్రాహ్మణుడు

ఏం జియ్యన్న. తీర్థం బాగా జరుగుతోందా?

జియ్యన్న

లేదండీ. తిళ్ళలేక యేడుతుంటే తీర్థాలూ, తిర్నాళ్ళూ యే(విటండీ! వొక్క బట్టల దుకాణ(వూలేదు. పంకుల్ రాటాలు మాత్రం మూడొచ్చాయి. నిన్నరాత్రి జువ్విపాల్లెంవాళ్ళ నాటకం యేశారు.

బ్రాహ్మణుడు

వారేయ్, కుర్రకుంకా, వెనక్కి జరుగు; తగులుతావు.

జియ్యన్న

యెనక్కి పోరా. సాత్తుల గారి కడుపు తగులుతుంది.

బ్రాహ్మణుడు

మంచి సరసంగా ఉండే!

కుర్రాడు

నాన్నా! అది నిజం కడుపేనా ?

జియ్యన్న

ఏడిశావ్ ! నోరుముయ్ యెదవా. బాబూ! తీర్థంలో బుట్టబొమ్మలు జూసి యెదవపెళ్ళలు! బాబూ, మా చందోడికి అక్కడ జెరం వొచ్చింది. కొంచెం నీళ్ళూ, ఈబూతీ యిచ్చారంటే కాస్త...

ద్రాహ్మణుడు

నీ దగ్గర కుంఠం. పసుపూ. కొబ్బరికాయ ఉన్నాయా?
యేదమ్మ!

జియ్యన్న

నిత్యం.

ద్రాహ్మణుడు

ఒక రూపాయి ఇలాతే. [పాత ముద్రా చూపించి] ఈ మైలు
రాయిలో ఇదివరకే అమ్మవారు పెలిసింది జియ్యన్న! సూరాలమ్మ!
యెవ్వరికీ తెలియదు. ఈ. దీనికి పసుపూ కుంఠం పట్టించమ్మ.
జియ్యన్న, ఏదీ కొబ్బరికాయ? చూడు. ఇక్కణ్ణుంచి మైలురాయితల్లికి
ఒక గుడి చిన్నతీర్థం తయారవురాయి. [మైలురాయి నుంచి కొబ్బరి
కాయ పోవడం చూపిస్తూ]

మైలురాయి

[శాధతో] వాద్దురోయ్. నేను దేవత నవను. [కెప్పుడో
శివ పేర్లు రి]

వేల శతాబ్దాల ప్రేమలపల్ల పంగిపోయి
 విశేష ధూమిదారం క్రింద ప్రుంగిపోయి
 అణగిపోయి
 అణగిపోయి
 అహరహమూ నేలవైచే అదేపనిగా చూస్తూ
 నాగిలిపైన బరువుగా ఒరిగో
 గొడ్డలి బుజాన వేసుకున్నో
 నిలబడతావతడు.
 యుగయుగాల హస్తమేదో అతని
 మొగులలో స్ఫురిస్తుంది

ఆనందమూ, నిస్సృహ అన్నవి
 అనలేమీ ఎరుగని జడుడతడు.
 ఏడవలేడు, కన్నీరోడవలేడు
 ఆశపడలేడు, ఆహ్లాదపడలేడు
 కొయ్య, రాయి, ఎడ్డు
 వీటికి తోబుట్టువా అనిపించేటట్లు.
 వాని ఫాలం అంతా అర్ధరహితమయ్యేటట్లు
 వేని చేయి తుడిచివేసింది ?
 వాని మనస్సులో వెలుగు
 వేని ఊర్పు ఆర్పింది ?
 వానికి చేతగాదు చుక్కలవైపు చూపల్ని పరపించడం.
 అమృతగానంలో అరోహణావరోహణాలు
 అతనికి అపరిచితాలు.
 ఉషఃకాంతిరేఖ, సంధ్యాసమయారుణీమ
 ఏమీ పట్టించుకోడాతడు.
 బాధామయ శతాబ్దులు, వాని
 భయదమూర్తిలో తొంగిచూస్తాయి.

వంగినవాని బుజంలో

కాలపురుషుడు రచించిన దుఃఖాంత నాటకం
కనబడుతుంది.

వానిని మసల వగాచేసినట్లు, చోచుకున్నట్లు
మలిన పరచినట్లు
వాని వారసత్వం పోగొట్టినట్లు
అనిపిస్తుంది నాకు.

అయ్యా! అధికారులూ! ప్రభువులూ! పాలకులూ!
ఆ భగవంతుని కిదా మసమర్పించుకునే ఉపద?
ఆ వంగిన నడుమును ఏలాగున సరిజేస్తారు మీరు?
ఆ వ్రంగిన బుజం ఏలాగున నిలబెడతారు మీరు?
వేరు నేర్పుతారు వానికి వెలుగుకోసం మైకిచూడడం?
ఇది, నేను చదివిన ఒక ఆంగ్లపద్యం సారాంశం.

౨

నారయ్య తరుచు మావీధిని వెడుతుంటాడు. వట్టిపోయిన ముసలి
గొడ్డో, మరి పనికిరాని ముసలియెద్దో ఎప్పుడైనా మావీధిని వెడుతుంటాయి.
వాటిచీ నారయ్యచీ ఒకటే వాలకం; ఒకటేజాతి.

నారయ్య బుజాలు — కాదు నడుము — రవ్వంత పంగి ఉంటుంది.
ఆ వంగడం బరువుమోతవల్ల కాదు. నారయ్య నడుస్తున్నప్పుడు కాళ్ళీడు
స్తాడు. ఆ కాళ్ళీడవడం అలసటవల్ల కాదు.

రోలరులాగుతూ రోడ్డు దాగుచేస్తారే వాళ్ళ కాళ్ళు కంకరమీద ఏడుస్తాయి కూడా.

నారయ్యది పరిగిననడుంవాళ్ళ జాతి. కాళ్ళీడ్చేవాళ్ళ జాతి. అంతే.

ముసలియైద్దుకీ గొడ్డుగోవుకీ చుట్టాలులేవు. నారయ్యకి పెళ్లాం పిల్లలూ ఉండడం వింతగా ఉంటుంది.

“నారయ్యా, నీకు వయస్సెంత ?” అని అడిగాను మొదట.
“అదేమిదో” అన్నాడు. “నీకెన్నేళ్ళంటాయ”ని అడిగాను మళ్ళీ.
“నాకెలా తెలుస్తుందకీ ?” అన్నాడు.

ప్రత్యేకవ్యక్తికీ, ప్రముఖునికీ వయస్సుంటుంది. వాడు పెట్టి, పెరిగి, కొన్ని షనులుచేసి, చచ్చిపోతాడు. అజన్మంతం వాడిజీవితం లేదీలమీద రోజీలులమీద అడుగుపెట్టా నడుస్తుంది. మందికిమాత్రం వయస్సుండదు. అజ్ఞాతజనానికి చావు పట్టురలుండవు.

. రోకమందిరానికి జ్ఞాని. కోట్లమంది సామాన్యజనం. సాధధారం మోసే జ్ఞాని మనకి కనబడదు ; కాని ప్రాసాదసౌందర్యం చూసి బలే అని కనుబొమ రెగరేస్తాం. అంతే అవి ; రోకజచ్చతి.

కనక, మనకి కోట్లమంది జనంలేరు. అందే వాళ్ళుండినీ మనకి లేరు. వాళ్ళు లేనప్పుడు మనకి భగవంతుడుగూడా లేడు. కవి ఇలాగన్నాడు.

“ప్రభూ: ఇక్కడ నీ చరణపీఠంఉంది; ఇక్కడ దరిద్రులూ పతి
తులూ విడిచిచేసేచోట, నీ పాదాలు ఉన్నాయి. ఎంత వంగి పంగినా,
నా ప్రణామం నీ పాదాల్ని అందుకోలేక పోతుంది: అవి దరిద్రులూ,
పతిరులూ విడిచిచేసేచోట ఉన్నాయి. చిరిగిపోయిన గంధలూ బొంతలూ వేసు
తుని, దీనవేషివై నీవు దీనులతో తిరుగుతావు: నా అహంకారమక్కడికి
చేరలేదు. ఏ సహచరులూ లేని దిక్కుమారినవాళ్ళతో సావాసంగట్టి
తిరుగుతావు నీవు. స్వామీ: ఆ చోటికి రీసుకుపోయే దారేదో నా హృద
యాని కెన్నడూ తెలియదు.”

ఈ కవే మురోచోట అంటాడు. “నీ కాషాయాంబరాలూ,
అడంబరాలూ కట్టిపెట్టు. జడమారిన త్రిప్పడం, నామభజన చేయడం
చాలించు. అతని దగ్గరకు పోవాలంటే - అడుగో, ఆయనక్కడ ఉన్నాడు;
రాళ్ళుకొట్టి దాట్లు చేసేవాళ్ళరోనూ, కట్టివేలను దున్నేవాళ్ళతోనూ.
ఈ చీకటిగుడి చలుపులు వేసుకుని ఇరచాల్సివున్నావు. Meet him and
stand by him in toil and in sweat of thy brow.”

॥

శిఖరాలయముల్లో శివుడు లేచోయి
ప్రసాదగణమునను గలడు పలుకలేదోయి
దీప్యశంఖము గలడు రెలిపలేదోయి
పూజారి గుడినుండి పోవలేదోయి

చిత్ర చిత్రపు పూలు చైత్రమాసపు పూలు
 ఊరూర, ఇంటింట ఊరకే పూచేయి
 శిథిలాలయములో శిలకెదురుగా కుసుకు
 పూజారి కొంటేసి పుష్ప లేచోయి
 వాడ వాడల వాడె, జాడలన్నిటవాడె
 వీడు వీడున వాడె, వీటి ముంగిటవాడె
 శిథిలాలయములో శిలకెదురుగా కుసుకు
 పూజారివానికై పొందియున్నాచోయి

x

అన్నిరకాల అహంకారాలలోనూ చెడ్డదేదంటే ధర్మసంబంధ
 మైనది, నీతి సంబంధమైనది : అంటే 'నా అంత' ధక్తుడులేడు నా అంత
 ఋజువర్తనుడులేడు, అనుకోవడం. ఇట్టి అహంకారాలు భగవంతునికి
 మరింత దూరంగా ఉన్నాడు. అలాగే నేను సంఘసేవ చేస్తున్నాను, పురో
 సేవ చేస్తున్నానంటారు కొందరు. ఈ బాబాయి కూడా బావుండదు.

"He who wants to do good knocks at the gate. He who
 loves finds the gate open."

దరిద్రుల దగ్గరను, శ్రమజీవుల సమీపాననూ - అర్కడమాత్రమే
 కాదు - భగవంతుని వసతి. లోకం బహిష్కరించిన వాళ్ళ పువ్యనూ పతితుల
 నడుమకూడా భగవంతుడుంటాడు. వాళ్ళను వదల్లేడు. God is a long-
 suffering God.

౬

నారయ్య చెప్పలతోళ్ళు కుడరాడు. అంటే పాతజోళ్ళను మరమ్మతు చేస్తాడు. అంటే మాసికలూ అవీ వెయ్యడం. చిరుగుల్ని కలిపి కుట్టెయ్యడం, ఇలాంటివి చేస్తాడు. జోళ్ళకు పాలిష్ గూడా వేస్తాడు.

ఒకనాడు మా వీధివెంట వెడుతున్న నారయ్యను పిలిచాను. పిలిచి చెప్పలజత ఒకటి వానిముందు పడేశాను. 'పక్కన కొంచెం ఊడిందీ, కలిపి కుట్టెయ్యారీ, తరవాత పాలిష్ చేయారీ' అన్నాను. 'అఁ' అన్నాడు తలెత్తకండానే.

రాని నేను తీయమన్న చెప్పలజత తీయలేదు నారయ్య. పక్కనే ఇంకో చెప్పలజతోడుంది. దాన్ని తీశాడు. దానికి రిపేరుకావాలని నేననుకోలేదు.

అలాతీసి, పక్కల్ని గట్టిగా విడదీసి చూసి, దబ్బనంతో పొడిచి చూసి, వేళ్ళని ఆ సందులోనికి పోనిచ్చి పెరిలించి లాగిచూసి, అదివరకు లేని చిరుగుల్ని ఇప్పుడు బయటపెట్టి 'ఈ చెప్పలో?' అన్నాడు తలెత్తకండానే.

నాకనవ్యంవేసింది. 'ఆ జోళ్ళక్కడపెట్టి అవతలికిపో. నాకు ఏజోడూ రిపేరు చేయొద్దు' అని గద్దించేలోగా, అసలు చెప్పలజతను తీశాడు ; తలెత్తకండానే.

ఏంటేయను నారయ్యను ? దానికున్న చిన్న చిరుగుల్నిగూడా పరామర్శించి, అడుగు అట్టకీ పై తోలుమూతకీ సంబంధం లేనంతదూరం

చేశాడు. ఇక నేను వీడిలోకి వెళ్ళాలంటే ఏదో చెప్పలజత బాగుచేయించి తీరాలి. నా అనుచుతి రీసుకోకండానే నారయ్య సంచి విప్పాడు. తాళ్ళూ, తోలుముక్కలూ, పాతచెప్పలూ అదీ అవతల పారేశాడు. తోలుకోసే కత్తివంటిది రీశాడు. సూచో, చట్టినమో, అది రీశాడు. తోలు తడిపాడు. చెప్పలకు అంటిపెట్టి చూసి, అనుకూలమైన సైజుల్లో ముక్కలు కోశాడు. కోసి, చెప్పలలో అతుకులూ, రాసు పెకరించి విడదీసి తయారుచేసిన థాగాలూ కుట్టడం మొదలెట్టాడు. తరవాత, నేను కోరలేదూ, నన్నడగ లేదూ, రెండోజతగూడా మరమ్మతు చేశాడు. ఆ తరవాత, ఏదో ఎర్ర మందున్న డబ్బాతీసి చెప్పలకు రుద్దాడు. బ్రష్ పెట్టి తోచాడు. నిగనిగ మెరిసేలాగ చేశాడు. ఇదంతా తలెత్తకండానే.

నారయ్య తలెత్తి పైకి చూడడం ఎరగడనుకున్నాడు.

ఇక నారయ్య లేం ఇవ్వను ? ఎంతోపని ఎంతోసేపు చేసినట్లని పించింది నాకు. అంతపని నేను కోరుకోలేదని గూడా చక్కగా ఉంది. నాకు తోచిన డబ్బులు పెడేశాను. అప్పుడు నారయ్య తలెత్తాడు. నాకేసి చూశాడు.

నారయ్య చూడగలదే ? నారయ్యకళ్ళు ఇంకా ఆరిపోలేదు. తరవాత నాకేసి చూస్తూనే ఓ చిన్న నవ్వు నవ్వాడు. నవ్వుడంగూడా చేతనవును నారయ్యకి.

నాకు కొంత కలరా, సిగ్గు గూడా చేసింది. 'ఏమివ్వమన్నావు ?' అన్నాను. 'నీ పడిగిందేయిస్తే కొత్తచెప్పలే కొనుక్కుందునే' అన్నాను.

'కొత్త యీ కొనండయ్యా మారాజులు : తరవార అయి వాగుజేస్తా
లన్నాడు. నారయ్యకి కావలసిన డబ్బులిచ్చేశాను.

డబ్బులు పుచ్చుకుని లేచిన నారయ్యని కూచోబెట్టాను. మాటల్లోకి
దింపాను. అతనికి కొడుకూ, కూతురూ ఉన్నారు. కొడుకు బడికి వెడు
తున్నాడు. ఎలా పంపగలుగుతున్నాడో వాణ్ణి చూచి ? నారయ్య ముసలితల్లి
బతికి ఉంది. రోజూ ఎంతోకొంత గతిస్తాట్ట. అప్పుడప్పుడు అంత రానూ
రావన్నాడు. మరప్పుడు తిందో అన్నాను. నిర్లక్ష్యంగా చప్పరించి, పట్టు
కొస్తే తింటాం, లేకపోతే పండుకుంటాం అన్నాడు. ఆ మాటల్లో రసి
లేదు. వాటిలో దిరువూ వాదా గూడా లేదు. ఎప్పుడైనా సినిమా చూశావా
అన్నాను. మళ్ళీ చప్పరించాడు. "ఉః, చెండుమూడు సార్లు. అది గూడా
చూసింది. పిల్లలకి బలే సరదా, సినిమా అంటే" అన్నాడు. ఒక స్థలం
పేరుచెప్పి, అక్కడో చిన్న పాతగుడిసెలో వాడం ఉన్నానన్నాడు.
అది నా పాతజోతులా ఉంటుందనుకుంటా; చిరుగులూ చూసిరలూ అవీ.

'నారయ్యా, ఈమని నీకు దాధగా లేదా?' అన్నాను. నారయ్య చిన్న
నవ్వు నవ్వి, ఆ నారాయణమూర్తి అన్నిటికీ అన్నట్టు పైకొక్కసారి
చూశాడు.

ఉత్తడు రాయ్ దాసు జోళ్లు వుడ్డేవాడు. అతనిలా పాడతాడు.

"భగవంతుడు జోళ్లు కుడ్డేవాడు

గొప్పగా కుడతాడు

పగలూ రాత్రీ కుడతాడు
 సూర్యుడు బంగారు పాదరక్ష
 వెండి పాదరక్ష చంద్రుడు.
 నీలాల గదిలో, స్వర్గంలో
 నిశ్శబ్దంగా కూర్చుని
 నిశాదివాలు చెప్పులు కుడతాడు.
 ఈలోకం పాతబడిపోయిన అతని పాదరక్ష
 అయితే అతని అడుగు
 అతి తేలికగా పడుతుంది దానిమీద.

భగవంతుడు ప్రజకుడు. నిశ్శబ్దంగా నా బ్రతుకూ నీ బ్రతుకూ
 మాలిన్యం పోయేట్టు ఉతుకుతాడు. భగవంతుడు బట్టలకు రంగులు వేసే
 వాడు గూడా. సందె వన్నెలను తెచ్చి మన బాధలకూ, ఉషఃకాంతులను
 తెచ్చి మన ఆనందాలకూ అద్దుతాడు. మొదట చెప్పానుగదా-భగవంతుడు
 రాళ్లకొడతాడు, పొలం దున్నతాడు.

౮

చెప్పులకు పాలిష్ వేసే కుర్రవాళ్లలో అరీ ఉన్నాడు; అందిమైన
 కళ్లూ వాడూను. వాడు బజారు రోడ్లో కనబడతాడు. అతడు సీసీమా
 పోస్టర్లు చూస్తుంటాడు. రైలుస్టేషన్లో నారాయణ ఉన్నాడు. వీడు
 కంపార్ట్మెంటల్లోకి జొరబడి పాలిష్ వేస్తుంటాడు.

నారయ్య కొడుకు మాత్రం చెప్పలు కుట్టడు. పాలిష్ వెయ్యడు.
చదువుకుంటున్నాడు. పాతచెప్పువంటి నారయ్య గుడిసెకు ఎప్పటికైనా
వాడే మాసికలు వేయాలి.

అవ్వ బిస్తుత్రయాణం

నా ఆయుర్దాయంలో సహం సవెరి మంగేసింది అవ్వ, సుబ్బిమ్మవ్వ, అయితే, ఆ ముసిల్మాన్ని సువ్వాదిలింతుకోలేదు పోయావా అనంటా వేమో ! అలాంటి దోడిప్రెళ్ళలు నా దగ్గర కట్టిపెట్టు, మీ సావిట్లో వుందీ, మీ తాతయ్య పడుకునే ఆ చెడల్పాటి బల్లా, చొక్కాలు విరిగితే మళ్ళీ పెట్టించావా, అది సువ్వాదులుకోలేవు, అవ్వన్నేను చాచులుకోవాలా ?

నిజానికి అవిడమీద కోపం వచ్చిసప్పుడు మాత్రం, “అరేరే ఆ బ్రిటిష్ వాళ్ళు సహగృహనం మాన్పించేశారే ! లేకపోతే అవ్వ అవ్వలాగ ముదరకండానే పెళ్ళిపోయిందేదే !” అని అనిపించడం కద్దు. కాని ఇంతకూ అవ్వ ఉండిపోయింది, అంతే, ఉండిపోయింది !

ఇంతకూ అసలుకొస్తాను.

కొప్పులూర్నించి కోదండమావయ్య దగ్గర్నించి వుత్తరం వచ్చింది. అతని రొండ్ కోతుడు పార్వతి పెళ్ళనీ, పెళ్ళిపనులూ అవీ చేయడానికిన్నీ, మిగిలిన యేర్పాట్లకీ సహాయంగా వుండడానికిన్నీ పది రోజులు ముందే రమ్మని.

సరే అని పెట్టేదేవా కట్టుకున్నాం ; ఇల్లా వాకిలీ సద్దుకున్నాం, కావి గాడికీ, గోవిందుకూ కబురుచేసి.

“యామర్రోయ్, జాగర్త, తెల్ల మొహాలువేసి కూచోకండి. పెరట్లో అవుని జాగర్తగా చూడండి. యింట్లో అవ్వని వాదిలేస్తున్నాం. అవిణ్ణి కాస్త కనిపెడుతూ వుండండి, పాపం ” అని అంటూ...

“అవ్వేదర్రా ?” అన్నాను.

“ఇందాకా వొండింట్లో గూమా అవీ సర్దుతున్నారు ” అంది మా అవిడ.

“ఇక్కడున్నారయ్యా ” అని బండిలో సావాను సర్దుతున్న గోవిందు వీధిలోంచి అరిచాడు.

వీధిలో అరుగుమీద అవ్వ కూచునివుంది, ఓ మూటా, చిలకల మానిక చెంబూ, చిన్న తాటాకుబుట్టా, చక్కని పెట్టుకుని.

“యేవిటవ్వా యిది యెక్కడికి ?” అన్నాను.

“కొప్పులూరికి రా ” అంది.

“కొంప మునిగింది” అనుకున్నా. గుండె అరికాల్లోకి జారి పోయింది. “యిలాంటి వేసంకాలంలో, తొంభై యేళ్ళదానివి, ఈ ప్రయాణ సన్నాహం యేవిటి? పేర్ల అఫీసర్లా పెద్దదేదో కట్టుకుని : బండీ, బస్సు, రైలా యిన్ని యెక్కి యేడవలక్కడికి.

“నీ విధూలిపండ్లూ, వొత్తులుపెట్టి లేకపోతే వివాహం అగి పోదు. టప్పుమంటే దారిలో, కొప్పులూరు పెళ్ళడం పుండదిహ. అక్కడే అవలించావంటే అన్నీ తగలడరాయి” అంటూ ఉరిమాను. చిన్న మందహాసంతో, అవ్వ నిదానంగా “అదేవిట్రా అచ్చాయి! నేనా కండా కోదండం కూతురుకి పెళ్ళి చేస్తావా? నేను రాకపోతే వాడిచెయ్యి విరిగినట్టవడూ! పెథవ్వాళ్ళకి వేరే పంటలుగవా. అవన్నీ యెవరు చూస్తారా? కలకల్లాడుతూ కోదండం కుడమల్లే పెళ్ళి చేసుకోడవేవిటి? టప్పుమంటావు, టప్పుమంటావు అంటూ అఘాయిత్యం మాటలేవిట్రా? మళ్ళీ మళ్ళీ చూస్తానురా యిదీ?” అంటూ మా అవిడపైపు తిరిగి “యేవే అమ్మాయి, ‘దింతులాదా రావే, బారీదామణిలో’ అపాటొచ్చునే నీకు? అక్కడ పాడాలే. అదిన్నీ, అసుధ్య పాదాచూ, “అవిటికాలు వియ్యపురాలదిగో వచ్చెనూ...”

నాకు చిర్రెత్తుకొచ్చింది.

అవిణ్ణి లోపలికి మూటతోసహా విసిరేసి తలుపేద్దావనుకున్నాను. కాని, అవ్వ సంగతి మీకు తెలియదు, సుబ్బిమ్మవ్వ సంగతి. అవిడకో భయంకరవైన అయుధం వుంది. నే చెప్పానిదివరకే మీతో. పై పెదవి

కింద వొకేపన్ను వుందని, అదీ మన్ని యేడిపించాలను కున్నప్పుడూ, తనకు పట్టుదల వొచ్చినప్పుడూ, దానికింద అంటే ఆ పన్నుకింద నాలిక పెట్టి ఆడిస్తుంది, మన్ని చూసి యెగతాళిగా తలాడించినట్టూ, నువ్వేం చేస్తావు, చూస్తాను అన్నట్లుాను.

ఆరోజున, ఆ క్లిష్టసమయంలో ధయంకరవైన ఆ పన్ను ఆడింపు చూశాను.

ఏవీ చెయ్యలేక, “గోవిందు వెధవా, సావాను సద్దావోయ్” అని కేకేశాను.

“వాడు తిట్టాడని యేవీ అనుకోకు గోవిందూ, పిచ్చికోపంగానీ మనస్సు మంచిది” అంటూ బండిదగ్గర కెళ్ళింది అవ్వ.

‘అవ్వకీ జెయ్ :’ అని మా నానిగాడు చెయ్యండించాడు. కొప్పు లూరికి బయలుదేరాం.

కొణితివాడ బస్సుస్తాండు దగ్గర బండిదిగాం. అందాకా తోవపొడు గునా అవ్వకీ యెడ్లకీ తీరికలేదు. అవి బండి లాగాలాయె, ఆవిడ పెళ్ళి ముచ్చట్లమీద ప్రెసంగం చేయాలాయె.

కొణితివాడలో బస్సప్పుడే సహం నిండిపోయింది. దడదడ సావాను బస్సెస్తాప్మీద వేయించి, పిల్లర్నీ ఆచాళ్ళనీ బస్లో కెక్కించాం. అందరూ కూచున్నారు.

అవ్వ ఓ షావుకారుంటే “కాస్త జరుగుబాబూ” అనడిగింది.

అతను వినిపించుకోనట్లు యేదో మూలిగాడు.

“యేంబాబూ చూచుగుతున్నావు పాపం? కాస్త జరుగు నాయనా!” అంది అవ్వ.

అతను బస్సు కిటికీలోంచి చూస్తూ తిక్కగా దగ్గడు. కాని జరగ లేదు.

షావుకారు, యెత్తు కన్నా వెడల్పెక్కువ. మాప్లో ఆస్ట్రేలియా వుంటుందే, అలాగుంటాడు. నిజానికి ఓపట్టానికి జరగడంకూడా కష్టం.

పేసంకాలం, కానీ షావుకారు వర్షారాలం మబ్బులాగున్నాడు, నల్లగా చెవటలు కురిపించేస్తూ. అతని పంచా, చొక్కా చొంటికి అంటు కునిపోయి వొరిచేదానికి మాత్రమే పీలుగావున్నాయి. కాని అప్పుకి మాత్రం అతనిమీద జాలికలగలేదు. ముందు పన్నాడించడం మొదలెట్టింది. కళ్ళు మెరవడం మొదలెట్టాయి. వొక విషపునప్పుతో పెదిమలు వొక పక్కకి వొరిగించింది. చెప్పలేనంత చల్లగా నివానంగా నానిగాణ్ణి జరిగించి వాడివక్కని కూచుంది, అంటే షావుకారుకు సరిగ్గా ఎదురుసీట్లో.

“యేవూరు బాబూ షావుకారు ” అని అడిగింది.

అతను జవాబు చెప్పలే.

ఒక చిటికాగి, “పేరే(విటి బాబూ ” అంది.

అతను ‘ ఫో ’ అన్నట్లు తల పక్కకి తొరాయించి పూరుకున్నాడు. “వద్దులే, చెప్పొద్దులే, ఆ గొంతు కెలావుంటుందో అని. పిల్లలుగూడా వున్నారు” అని గారాంగా మూతిపెట్టింది అవ్వ.

ఇక్కడోమాట. అవ్వకు కొన్ని ఆయుధాలున్నాయి, ప్రేళయఁ
వై నవి. అశ్వత్థామనారాయణాస్త్రంలాగ : వాల్లో వొకటి ముందు పన్ను.
అదీసరే. రెండు దొంగ సావెతలూ అవీ చెప్పడం, అబద్ధపు కథలు తన
హయాంలోనే తన ఖద్దునే జరిగినట్టు చెప్పడం. మూడు, అతి ఒడుపుగా
అన్నీచూస్తూ, గడునిస్తూ మందమతిలాగ మగతలో ఉన్నట్టు నటించడం.
అసలు అవ్వకి వీళ్ళమీద కూడా కళ్ళున్నాయి. ఇహ ఆఖరిది, ముసల్దీ
అడదీ అపడం. దీనివల్ల ఎవరూ అవిడమీద చెయ్యి చేసుకోరుగదా.

ఇలాగ ఆరోజు బిస్సులో షాపుకారు కెదురుగా కూచుని అవ్వ
మొదలెట్టింది బాబూ, యుద్ధ ప్రసంగం.

చూడండి యెలకపిల్లతో పిల్లి అడుకుంటుందే, అలాగా షాపు
కారుతో చెలగాట చూడేసింది. పట్టి ఒంటిపన్నుతో, చూటలాగ పూరే
మాటలతో చేసింది యుద్ధం.

“బాబూ, పేరు చెప్పొద్దమ్మా, వొద్దులే, తెలుస్తూనే వుంది
కాదూ. ఎంచక్కా ‘హనుమాన్లు’ అని పిలవనా? నా బిడ్డవంటివాడవు
నాయనా! ‘హనుమా’ అని కూడా అంటాను ముద్దుగా.

“బాబూ, నువ్వు పాపం పేరుచెప్పలేదండే, చెప్పనూ లేవు.
పాపం, ఎక్కణ్ణించో రావాలి ఆ చిక్కుమాలిన మాట, మదతలన్నీ వొత్తి
గించుకుని. చూడయ్యా, రోజూ రాస్తూ తేనె పుచ్చుకోగూడదూ రొండు
పూట్లా? తేనెపుచ్చుకోడం. పప్పులూ వేళ్ళూ మానెయ్యడం, అంతేనోయ్’.

షావుకారు పుగ్రంగా చూశాడవ్వకేసి.

అవ్వ మళ్ళీ—

“నీ కిష్టంలేదూ అల్లాచెయ్యడం? అప్పును మరి. చిండిమానుకోడం కష్టం. నాలితెని చంపుకో లేనప్పుడు, లోపల బోడంత చోటున్నప్పుడు ఎందుకు మానుకోడం అనిపిస్తుంది.”

ఇక్కడి కొచ్చేసరికి బస్సులో పిల్లలూ వాళ్ళూ మొదట నోట్లోకి చెయ్యడెట్టుకుని “చు చు చు” అని సవాపుకుంటూ నవ్వడం మొదలెట్టారు. అవ్వ సూటిగా, నిదానంగా షావుకారుకేసి చూస్తూ ప్రసంగం సాగిస్తూనేవుంది.

“మా రావయ్యకాపు కొడుకు పీఠరాజు కూడా యిదే చెప్పాను బాబూ. నువ్వు పీఠరాజు నెరగవను కుంటాను. నేను, నానిగాడు తిరనాళ్ళ కెళ్ళేప్పుడు మేం బండిలోంచి పడిపోకండా, పీఠరాజునే చివర్న తిరచాలాగా బిగించాడు మా అబ్బాయి.

“ఇంతకీ నే చెప్పేదే(వంటే, ఆ పీఠరాజు కూడా నే చెప్పింది వినక, వొళ్ళపెంచి యిటూ అటూ దురాక్రమణం చెయ్యడం మొదలెట్టాడు. ఐతే యిలాగ చూచు నాయనా! అతని వొళ్ళు, అతగాడి వొంటిరంగు మంచిదోయ్. నీవొళ్ళలాగే నిగనిగలాడుచూ, నల్లహా, కొత్తతాదురోడ్డులాగా, నిగనిగలాడుచూ. మన మొహం చూసుకోవాచ్చు తెలుసునా? నల్లటి అద్దంలాగ. మా నానిగా డంటూంటాడు కూడాను.

మరి సిరా కావలిస్తే వీర్రాజు వొంటి మీద యిన్ని సీక్కుపోసి తీసుకోవచ్చని.

“అయినా వీర్రాజుకి అంత వొళ్ళు అనవసరమున్నూ అపదా కూడాను. ఎందుకు? ఒక సంగతి ఒరిగితే, రావయ్యకాపుతో చెప్పా కూడా. “తగ్గించు రావయ్యకాపు, తగ్గించు వీర్రాజు విస్తీర్ణం” అని.

ఓసారి యాడుయిందంటే,

తెల్లారగట్ల, నాలుగంటలకీ, రావయ్యకాపు యింటిదగ్గిర్నుంచి ‘గొల్ల’ మని యేడుపులు, కేకలు వినబడ్డాయి.

మేం పరిగెత్తాం వాళ్ళింటికి.

వాళ్ళ సావిత్తో పొణకచుట్టూ బొద్దెంకల్లాగ వీర్రాజు చుట్టూ యింట్లో నలుగురూ చేరి...

“ఏ(విరా నాయనా, ఏ(విరా, మాటాడరా? సద్దుకున్నావా?” అన డుగుచున్నారు. డూరాన వో మూల వొణకుతూ పశువులు తోలుకుపోయే గొల్లాడు వెంకటయ్య నిలబడి పున్నాడు. మేం వొచ్చాక, వీర్రాజుని పైలకిలా పడుకున్నవాణ్ణి, రావయ్యకాపు వాళ్ళూ, ఏదెనమండుగురు పక్కకి ఒత్తిగించారు. అటు పడిపోతండా చిన్నపిల్లలా ఆవీ పెట్టేరు. చూద్దొంగడా, వీర్రాజు వీపుమీంచి, చేతులుమీంచి మూడు ఎర్రచాకలు బొబ్బరెక్కి పున్నాయి.”

“ఇదేమిటి?” అన్నా.

“తెల్లారగట్ల నాలుగ్గుంటలకి వీర్రాజు పెరట్లో పశువుల పాతదగ్గరికి వెళ్ళాట్ట, పశువులకి గడ్డెద్దాడని. ఇంతలో పిచ్చిపెథప గొల్ల పెంకటయ్య వచ్చి వీర్రాజుని మలపగేవనుకుని గద్దీమీద వాంగున్న వీర్రాజుని ‘చ్చొచ్చొచ్చొ’ అని పిచ్చమీద తాటిలో చూడుసాట్లు తగిలించాడు గట్టిగా.

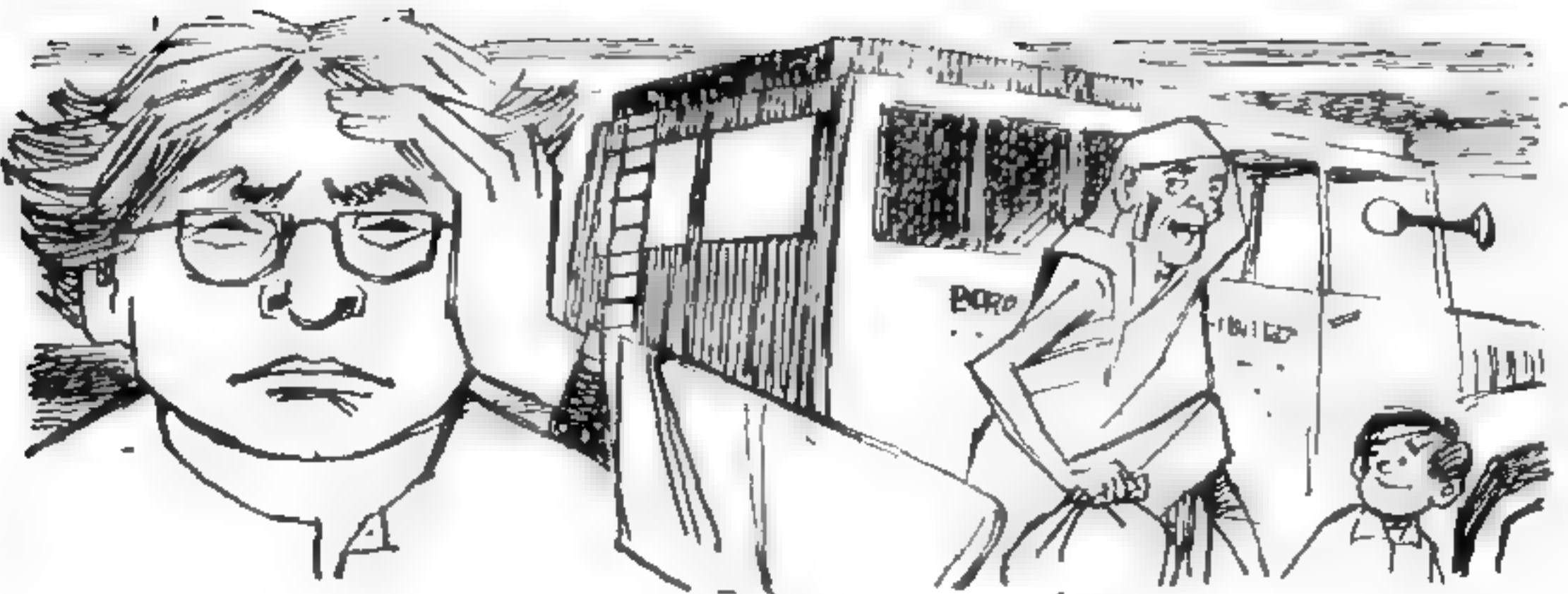
“రేచీకటి వెళవ. ఎంత చీకడైనా, దక్కచిక్కిన గేడకి వీర్రాజుకి లేదా రెలునుదోవాడూ? అదీ సంగతి. పెంకటయ్యగాడు కటాక్షించిన వాతలు మానడానికి వీర్రాజుకి అరునెట్లు పట్టింది.

“బాబూ, మానుమానులూ, లేనెచ్చుచుకోవాలి బాబూ. పేపుళ్ళూ, పప్పులూ మానాలి, ఎవరేనానరే! పాపం, ఇప్పటికి వీర్రాజుకి పెళ్ళి కాలేదు.

“పిల్లల్ని చూద్దాని తెళ్ళవం, పిల్లలు యితగాడ్లి చూసి ‘చేరు’ మనడం, చేజారెత్తడం. చూ రావయ్యకాపు కొడుకుని చూసి, మతి చెలించినవాళ్ళూ, మంచంపట్టినవాళ్ళూ వీన్నెపిల్లలు పున్నానంటారు.

“అవి పెథప పట్టనివాళ్ళమాటల్లే! దుక్కో మేష్టరు పొరపాటున బోర్డునుకుని అరసిమీద అంరెలు చేశాడనీ, పొలంలో అరన్నీ కూచో పెడితే పిట్టలూ గిట్టలూ అవీ గింజలకోసం రావనీ, ఎవరింట్లోనేనా ధాన్యం అవీ దంచడానికి గొయ్యి కావలసివస్తే వీర్రాజుని తీసికెళ్ళి కూచో బెట్టి లేవదీస్తే గొయ్యి పడుతుందనీ, వాళ్ళింట్లో సావాసు గడులూ గాదులూ ఒక వైపున్నూ వీర్రాజు గది ఒకవైపున్నూ కొంప ఒరిగి పోకండా మేర్పాటుచేశారనిన్నీ, ఎవరేనా పెంకె పిల్లలుంటే, “వీర్రాజు

గుడ్లరుముతూ చూశాడు. అవ్వ కొండిగా, పాపుకారుకి “ఉంటాను
బాబూ, సెలవ్ హనుమానులూ” అని గుడ్ మార్నింగ్ లాగా పెట్టింది.
అందరూ గొల్లుపన్నారు మళ్ళీ.

ఒకప్పుడనిపిస్తుంది, ఈ లోకంలో అందరూ సత్యవాదులే అని.

" ఎందుకంటే పాడబద్ధాలు మాట్లాడతాడు, అబద్ధాలు ! నా కబద్ధ మంటే వాళ్ళు మండిపోతుంది. నిజమనుకున్నది అనేసెయ్యాలి. అనే సింది అమల్లో పెట్టాలి. అంతేకాని నకిలీమాటలూ, నకిలీపనులూ చూస్తే నాకు మహా మంటెత్తుకొస్తుంది. నేను చస్తే అబద్ధమాడను తెలుసునా, నాలిక కోసెయ్యాలికాని " అన్నమాటలు ప్రతినోటా వినబడుతుంటాయి. ఈ లెక్కనిచూస్తే మనకు అడుగడుక్కి హరిశ్చంద్రులూ, ధర్మరాజులూ తగులారు. కాని ఏనలుగురై దుగురినో తప్పిస్తే, తెలిసో తెలియకుండానో,

ప్రతివ్యక్తికి హమేషా అసత్యదోషం అంటుకుంటూనే ఉంటుంది - మాట లోనో, చూపులోనో, చేతలోనో, నవ్వులోనో !

అయితే ఆ మనిషి అసత్యాన్ని తిట్టినప్పుడుమాత్రం నిజాయితీగానే తిడతాడు. ఇథ చదువుతున్నప్పుడో, సినిమా చూస్తున్నప్పుడో, దొంగకి కూడా దొంగ పట్టుబడాలనే ఉంటుంది. మనిషిలో లోపలఉన్న మంచినతం అదే. అదే మనిషిని రక్షిస్తుంది. అదే మనిషిచేత ఇంచాకటి మాట లనిపిస్తుంది.

ఇంకోటికూడా ఉంది. అదేమిగా ఇంకోడు చెడ్డవాడు అని మొదట కోపంకొద్దీ మొదలెట్టే, అని, తర్వాత అది తానే నిజం క్రింద నమ్మేయడం. అలాగే తానన్నదీ, చేసిందీ, నిజాయితీదీ అని, అనిఅనీ, అదీ నమ్మేయడం.

ఏదో పుస్తకంలో చదివినట్టు జ్ఞానం. ఒకడు ఒక పెద్ద గండం దాటితే ఏదో చేస్తానని భగవంతుడికి మొక్కుకుని, అది దాటగానే బయలి కేసి చూసి, కన్నుగీటి, ఆ మొక్కు చెల్లించడు దేవుణ్ణి తోపివేసినట్టు! కాని, క్రమక్రమంగా తాను నిజాయితీవాణ్ణి అని నమ్ముతాడు.

ఏదెలాఉన్నా, ఎవడికివాడు అందమైనవాణ్ణి, తెలివైనవాణ్ణి, నిజాయితీఅయినవాణ్ణి, అనుకుంటే తప్ప బ్రతకనేరేడు. దీనివల్ల ఒకటి తేల్తుంది. మంచి చెడ్డా, సత్యం అసత్యం, ఏవో పాళ్ళల్లో అంద రిలో ఉంటాయనిన్నీ, గుణదోషాలు నిర్ణయించేవాడు దయాళువైన ఆ భగ వంతుడేననిన్నీ. ఆ భగవంతుడి దృష్టిలో దోషం అనేది కుదర్చవలసిన

రోగమేకాని, దండించవలసిన నేరం కాదనీ, కనక అందరం అన్యోన్యం ఇష్టంగా ఉండాలని.

ఇక ఈ అసత్యాలు చెప్పేవాళ్లు స్థూలంగా మూడురకాలని అనుకోవచ్చు. మొదటిరకం, ప్రతి నిత్యం దినచర్యలో తగిలే బాపతు. “బడికెందుకు రాలేదురా నిన్న?” అని మేష్టరడిగినప్పుడల్లా, బ్రతికున్న అమ్మమ్మ నిన్న చచ్చిపోయిందని చెప్పే పిల్లవాడిలాగ. ఇలాంటివి అధికారుల దగ్గర, ఆఫీసులలో, చేరసారాల్లో, ఇచ్చిపుచ్చుకోడాల్లో, అన్నిల్లో హెచ్చుతగ్గు పాళ్లలో రోజూ తగుల్తుంటాయి. వీటిలో అంత సరదా కనబడదు. అయినా ఒక పిల్లవాడు, మేష్టరుతో చెప్పిన అసత్యం చమత్కారంగా ఉంటుంది. “ఏమిరా ఎందుకు ఆలస్యంగా వచ్చావు?” అంటే “వాన కురుస్తోంది కాదండీ. ఒక అడుగు ముందుకేస్తే, రెండడుగులు వెనక్కు జారుతుంది. అందుకని ఆలస్యమయిందండీ.”

“అడుక్కి రెండడుగులు అలా వెనక్కిజారితే, స్కూలు కెలా రాగలిగావురా ?”

“వీపు స్కూలువైపు పెట్టాను మేష్టరూ.”

ఇంకోరకం అసత్యంవాళ్లున్నారు. వీళ్లు రామాయణంలో రజకుని వారసులు. వీళ్లు తేళ్ళకి రాతలు, రోదేళ్ళకి తండ్రులు. వీళ్ళు మహా ఆపత్కరమైనవాళ్ళు. వీళ్ళు ఒకెల్లో నాటకంలో ఇయాగోకి చుట్టాలు. మన శకునీగికునీ వీళ్ళకి కాస్త దగ్గరగా వస్తారేమో! వీళ్ళకి పెద్దా చిన్నా

మంచి చెడ్డా, శ్రీ పురుషుడు, న్యాయం అన్యాయం అంటూ ఉండదు. వీళ్ళు మొట్టమొదట భయంకరమైన అసత్యం ఆడి, తర్వాత దానిని నిలబెట్టడానికి కారణం వెతుక్కుంటారు. " Motive hunting of a motiveless malignity " లాగ. ఈ చిక్కుమాలిన అసత్యం ఆ నోటా ఈ నోటా దొర్లి దొర్లీ, నాని నానీ, చాలా పెద్దగా వికృతంగా చుప్పనాతిగా తయారవుతుంది.

మూడోరకం వాళ్ళున్నారు. చీమకై నా చెడ్డ చేయలేరు. కాని వీళ్ళకి కాశీమణిలీ కథలు రంతస్తం. వీళ్ళ కల్పనకి కళ్ళెం అంటూ ఉండదు. పక్క వీధిలో కొకసారి ఇట్టే వెళ్ళొచ్చి పదితలల రావణాసురుణ్ణి అప్పుడే చూసివచ్చామంటారు. కీలుగుర్రాలూ, ఎగిరే తివాసులూ, ఇలాంటి వాటి కల్లా వీళ్ళ మెదడే పుట్టిల్లు. లయినా మంచివాళ్ళు, కులాసావాళ్ళు, ఇదిగో వీళ్ళనిగురించి చెప్పతూండేనే ఇద్దరొస్తున్నారు. కాస్త పక్కకి తప్పుకుని వాళ్ళమాటలు విందాం.

* * * *

హరిశ్చంద్రుడు

యే(వి చలి : యే(వి చలి, ధర్మరాజూ : మనం పురాణాల్లో చదివింది అద్భుతమనుకుంటాం కాని పెట్టిపీరులం ...

ధర్మరాజు

అదేదో ముందు చెప్పదూ, చెంద్రం.

హరిశ్చంద్రుడు

అగు, యిలా చూడు, ముందీమాట విను. నడివీధిలో చెంద్రం అని నన్ను ఎప్పుడూ పిలవకేం? నిన్ను రాజు అంటున్నానా. ధర్మరాజు అని పిలుస్తున్నానా? నన్ను సత్యహరిచెంద్రం అను, పోనీ హరి చెంద్రం అను.

ధర్మరాజు

సరే హరిచెంద్రం, జరిగిందే(విటో చెప్పదూ.

హరిశ్చంద్రుడు

బదరీనాథ్, హరిద్వారం యాత్రలన్నీ పూర్తిచేశాం. నేను మానసనరోవరానిక్కూడా బయలుదేరా. అదీ దాటాను. గడ్డు హిమాల యాల మధ్య కొచ్చాను.

ధర్మరాజు

ఒక్కడివే ?

హరిశ్చంద్రుడు

నాతో మరొహడు వస్తున్నాడుగా. ఒకచోటు కొచ్చాక, ఒక నాచు వాడితో యే(విటో చెట్టా మనుకున్నాను. ధర్మరాజూ, మాటలు - మన నోటమ్మట వొచ్చే మాటలోయ్ - అవి చలికి గడ్డ కట్టుకుపోయి, యివతలికి పడి రాలడం మొదలెట్టాయి. ఇహచూడూ, వాడి వాక్కులు పడగళ్ళు, మన మాటలు మంచుగడ్డలాను. యిక మాట్లాడు కోవడ(వెలాగోయ్?

ధర్మరాజు

యిప్పటికీ అలాగే వుందన్నమాట చలక్కడ ?

హరిశ్చంద్రుడు

యేం, నువ్వు వెళ్ళావా ధర్మరాజూ?

ధర్మరాజు

నేను టేబెట్టు కూడా చుట్టబెట్టాను కదోయ్. హరిశ్చంద్రం ! అయితే మేం ముందు జాగ్రత్తలో పడ్డాం. నువ్వు చెప్పినట్లే మాట్లాడు కుంటూంటే, మాటలు ముక్కలుముక్కలుగా గడ్డకట్టుకుపోయి రాలి పడేవి. అప్పుడు మేము అగ్గిపుల్లలు వెలిగించి, వాటిని మాటలుగా మార్చేసి తంటాలుపడేవాళ్ళం.

హరిశ్చంద్రుడు

నాకూ తోచిందనుకో ఆ వుపాయం. కాని యీ యేడు చలి యెలా వుందంటే, ఆ అగ్గిపుల్ల వెలిగించేసరికి, ఆ వెలుగు గడ్డ కట్టుక పోయి, నక్షత్రంరాలి పడ్డట్టు చుంయిమని రాలిపడిపోయేది. సరే దానికేంలే.

ధర్మరాజు

అః ! అలాగేం ?

హరిశ్చంద్రుడు

తిరిగొచ్చేటప్పుడో గమ్మత్తు. వొక కొండలదారు దగ్గర ప్రతిధ్వని. 'సత్యహరిశ్చంద్రా' అని యిప్పుడు కేకేస్తే, మరి పది నిమిషాలయాక ఘట్టిగా స్పష్టంగా 'సత్యహరిశ్చంద్రా' అని ప్రతిధ్వని తిరిగొచ్చేసేది.

ధర్మరాజు

అంటే, నువ్వు టిడెట్టు వెళ్ళలేదుగా మరి. దాన్నే మన వాళ్ళు 'త్రివిష్టపం' అంటారు. 'సురలోకోద్యోదివాద్యే త్రియాం క్లీబే త్రివిష్టపమ్' అన్నాడు కాదుటోయ్ అమరంలో. అక్కడ అంతా దేవతల తెక్కు. వోచోట వోరాత్రి అగిపోవలసి వచ్చింది. పది ఘంటలకు. ఇహ నిద్రపోవాలి. అయితే, తెల్లారగట్ట అరు ఘంటలు దాటకుండా లేవాలి. అప్పుడేం చేశానూ. 'ధర్మరాజా తెల్లారింది లేలే!' అని కేకేసి పడుకున్నా. మరి ఎనిమిది ఘంటలయ్యాక, అంటే తెల్లవారగట్ట, సరిగ్గా ఆరుఘంటలకి 'ధర్మరాజా : తెల్లారింది లేలే !' అని అలారంలాగ కొండ కొండనుంచి, నా కేకే ప్రతిధ్వని వచ్చి లేపేసింది. యిదంతా ఎందుగ్గాని, హరిచ్చెంద్రా, చలికాలంలో పుత్తరదేశయాత్ర చేయకూడదూ అంటాను.

హరిశ్చంద్రుడు

వేసంగిలో మాత్రం ? యిది విను. వోమాటు వో పెద్ద వుద్యోగి - పేరెందుకులే - ఢిల్లీనుంచి "సత్యహరిచ్చెంద్రం : నీతో ఏదో ఆలోచించాలి, వెంటనే రా, ప్లీజ్" అని ఫోనులో మాట్లాడాడు. మండు వేసంగి : ఏంజెయ్యను ? చచ్చినట్టు బయలుదేరా. మకాం ఆయనగారి భవంతిలోనే. అంతా పాలరాయి ! వాకనాడు మా మంతనాలయ్యాక, ఆ పాలరాతి వరండాలో పచారుచేస్తూ చుట్ట పెరిగించాను. చుట్ట కాల్చు కుంటుంటే ఉమ్మిరాదు మరి? ఉమ్మేశా. చటుక్కున గ్యాపక (వచ్చింది.

ధర్మరాజు

యావనీ ?

హరిశ్చంద్రుడు

అది పెద్ద ఉద్యోగి భవనమనీ, పాఠశాలనీ, యెక్కడబడితే
అక్కడ ఉమ్మెయ్యకూడదనీ.

ధర్మరాజు

యెవరిదైతే నీ కడ్డేవిటోయ్? నీకు రూల్స్(విటి హరిచ్చంద్రం !

హరిశ్చంద్రుడు

అవున్నే : అయితే మనకే బాపుండదు చూడూ. అప్పుడు చప్రాసీని
పిలిచాను. 'ఉమ్మిషర్దచోట శుభ్రంగా కడిగేవోయ్' అన్నా. 'యెక్కడ ?'
అన్నాడు వాడు. నేలకేసి చూస్తే యేవీలేదు.

ధర్మరాజు

యేం జరిగింది ?

హరిశ్చంద్రుడు

ఉమ్మి ఆనవాలైనా లేందే. కింద ఆనవాలు వుండటానికి అది
నేలమీద పడితేనా ?

ధర్మరాజు

అవును మరి, మండు పేసంగాయెనూ. ఆ నిష్ఠీవనం నోటి
నుంచి నిష్కృమించి నిష్కృమించడంలో ఛూమిని చేరకండానే అవిరై

పోయి, మేఘశకలాలకు మల్లే చెదిరిపోయిందన్నమాట. నాకూ అంతే జరిగిందిగా ఒకసారి రాజపుటానాలో. నేను నీళ్ళు పుక్కిలించి పుమ్మేయడం. నోట్లోంచి నీళ్ళురాకండా అవిరిలా రావడం, అంతే. ఒక ఫాక్టరీగొట్టాంలాగా అయిపోయానోయ్ !

హరిశ్చంద్రుడు

నీకు పుమ్మేయడం దాకానన్నా వచ్చింది. వోసారి మన బెజవాడలో బకింగ్ హామ్ పేటలో భానుమూర్తిగారి భార్య, నాకు మంచి నీళ్ళు యివ్వబోవడం, ఆ చెంబు నా కందించేలోగా అది ఉత్తదిగా అయి పోవడం ! అయితే యివన్నీగూడా ప్రకృతిలో వున్నవే. ఆ భగవంతుడి చేతలు. తపస్సువల్ల మనుష్యులమే బ్రహ్మాండమైన శక్తిని సంపాదించవచ్చు.

ధర్మరాజు

అంత తపస్సు లేకపోయినా, మనలాంటివాళ్ళం కూడా కొంత ధీమాతో, పట్టుదలతో, అసాధ్యపుపనులు చేయొచ్చు. వోసారి, మా జమీందారుగారితో వేటకెళ్ళా. ఆయన, ఈ ధర్మరాజుగాడు లేకండా, కోటనుండి వొక్క ఘడియ యివతలకు అడుగుపెట్టేవాడు కాదు. సరే వేటకు వెళ్ళాం. కీకారణ్యం. ముందు నేను నడుస్తున్నా. వెనకాల చీమల దారులా మిగిలినవాళ్ళు. వేటకుక్కలు, సరంజాము! మాబారులో అఖరి వాడికి కొంచెం అవిటికాలు. నువ్వెరుగున్నదేకదా, నాకు మాటా నడకా అన్నీచురుకే. హఠాత్తుగా వున్నట్టుండి. వెనకనుంచి 'మొర్రో పులి పులి!'

అని తేక వినపడింది. మా జననంతా యథాయథలై పోయి, చెట్టూ పుట్టా
చూసుకున్నారు. ఆ అవిటికాలువాణ్ణి, యెలకను పట్టుకున్నట్టు వొక పులి
నోట కరుచుకుంది.

హరిశ్చంద్రుడు

యేం జేకావప్పుడు ?

ధర్మరాజు

యెంతైనా మనిషినికదా, యేం జేస్తాను ? వాణ్ణి వదిలిపోతానా ?
వొక్క అంగలోపెళ్ళి. మొదట దాన్ని అడ్డగించాను. "అగు" అన్నాను.
కాస్తా కూస్తా వుందా పులి ? దాని వంటిమీద చాచలే ఉన్నాయి, నాలుగేసి
అడుగుల వెడల్పు :

హరిశ్చంద్రుడు

సొట్టాడ్ని వదిలేసిందా అది ?

ధర్మరాజు

వదుల్తుందీ ? ఆ పెద్దేవి పెట్టకండా వదుల్తుందా ?

హరిశ్చంద్రుడు

యేం జేకావ్ ?

ధర్మరాజు

దండం దళగుణం భవేత్ చేతిలోవున్న బడితెతో వో
పెట్టు పెట్టాను ఆ వ్యాఘ్రచక్రవర్తికి. కపాలమోక్షమయినంత సనయింది.

నేను యే సింహాన్నో, శరణాన్నో, గండభేరుంచాన్నో అనుకుంది. వాణ్ణి వదిలి కుయ్యో, మొర్రో అని వొకటే పరుగు.

హరిశ్చంద్రుడు

బతికాడా ?

ధర్మరాజు

చచ్చిపోనిస్తానబోయ్ : అయితే మెడమీద పేద్దగాయం. బతుకుతాడని అనుకున్నానా ? వోపని చేశాను. నాకు తెలుసున్న నాలుగు అకులున్నాయి అక్కడ. అవితెచ్చి, ఆ పసరు ఆ గాయంపైన పిండాను. ఓ ఘడియలో చర్మవంతా, నున్నగా మామూలుగా అయిపోయింది. చెప్పొచ్చిందేమంటే మనకు ఆ నిబ్బరం పుంచాలి. పులవనీ, దాని బాటో తాతో అవనీ, తోక రూడింపవలసిందే.

హరిశ్చంద్రుడు

కాని ఇదొకప్పుడు మనకీ వికటించవచ్చు. మనం ఆ పులితో కాళ్ళా వేళ్ళా పెనగవలసి రావచ్చు. మనకీ నాలుగు చావుదెబ్బలు తగలొచ్చు. తపస్సేవుంటే : మా తాతగారికిలాగ : తాతగారంటే మా అమ్మగారి తండ్రితే.

ధర్మరాజు

అలాగా ?

హరిశ్చంద్రుడు

అవును. ఆరోజుల్లో వోసారి శ్రీశైలం వెళ్లుతుంటే ఆయన, హఠాత్తుగా పెద్దపులి బొబ్బలు వినిపించాయట. ముందు అందరూ చెల్లా

చెదరై పొయ్యారు. యెందుకరా అంత కంగారు అని మా తాత కేకేస్తూనే వున్నాడు. వాళ్లు దూరంగాపోయి, శాస్త్రుర్లుగారూ, మీరూ ప్రాణాలు దక్కించుకోండి. రండి, అని కేకలుపెట్టారు. మా తాత వో చిరునవ్వు నవ్వి, “మీకు మళ్లే నాకు పిక్కల్లోకాదు వుంట బలం” అని అంటూ, ఆ శార్దూలంవైపు లీక్షణంగా చూడడం మొదలుపెట్టాడు, దాని కళ్ళల్లో కళ్ళుకలిపి.

ధర్మరాజు

అది మీదపడకండా అలా నిలబడి వుండిదోయ్ మీ తాత చూపుతో!

హరిశ్చంద్రుడు

నిలబడిందనా అంటున్నావు! యెలా నిలబడుతుంది? మా తాతగారి చూపుల్లోని విద్యుచ్ఛక్తి చింతనిప్పులవంటి దాని కళ్ళల్లోకి ప్రసరించడ(వున్నా, దానికి షాకు కొట్టినట్టు అయిపోవడ(వున్నా, అది గాలి తీసేసిన రబ్బరుబొమ్మలాగ చప్పగజారి నేలమీద బిటోవడ(వున్నా జరిగాయి; నువ్వు నమ్ముతావో, నమ్మువోగాని!

ధర్మరాజు

నువ్వు చెప్తుంటే యెందుకు నమ్మను? యింతకూ మన పెద్దల తపశ్శక్తి అలాంటిది! వోసారి మా పెత్తంద్రుగారు - నువ్వు ఎరుగు దువుగా ఆయన్ని, మహానుభావుడు - ఆయనాన్నా, మా పూరు రాజా గారున్నా బావా అంటే దాదా అని పిలుచుకొనేవారు ... వో మారు యిద్దరూ పూరిబయటకు రాజాగారి బగ్గీలో పికారు వెళ్లుతున్నారు. రాజా

గారు సరదాకి - బావమరదుల వరసకదూ మరి - మా పెత్తంద్రిగారివై పుచూసి, " యిదిగో యీ కనబడే భూమంతా మీరు రేపటికి తెల్లవారేసరికి, యెన్ని యెకరాలమేర దున్నుకోగలిగితే అన్ని యెకరాలూ మీకిచ్చేస్తున్నాను " అన్నారు, పెటకాకంగా నవ్వుతూ, పక్కనున్న దివానుకేసి కన్నుగీటి. మా పెదనాన్న "చిత్తం" అన్నారు గంభీరంగా. చీకటి పడుతోంది. యింటి కొచ్చేశారు. యింటికిరాగానే, మా పెదనాన్న " వారే అబ్బాయ్, రాగిచెంబూ దర్బాసనం పట్టుకు నాతోరా " అన్నాడు. యిద్దరం రాజుగారు చూపించిన స్థలం దగ్గరకి వెళ్ళాం. మొక్కా, మోడిగా, రాయీ, రప్పా, యెగుడూ, దిగుడూ, భయంకరంగా వుంది మైళ్ళకొద్దీ.

హరిశ్చంద్రుడు

అప్పుడేం జరిగింది ?

ధర్మరాజు

దర్బాసనం వేసుకున్నారు మా పెదనాన్న. దానిమీద పద్మాసనం వేసుకున్నారు. పక్కన నీళ్ళతోపున్న రాగిచెంబు పెట్టుకున్నారు. కళ్ళుమూసుకుని యేవో మంత్రాలు జపించడం మొదలుపెట్టారు. నేను కుర్రాణ్ణికదా, నెమ్మడిగా ఆ ప్రక్కన వొరిగి నిద్రపోయాను. తరవాత పెదనాన్నగారి గొంతుక వినబడింది, "అబ్బాయీ" అని పిలిచినట్టు. లేచి చూశాను. తెల్లారింది. కంటికి కనబడేటంతమేర యే వెయ్యి యెకరాలో

యెంతో నున్నగా, చదునుగా నూరేళ్ళనుంచి దున్నుతున్న మాగాణిలా ఆయిపోయింది.

హరిశ్చంద్రుడు

యెలా ఆయిందంటావు ?

ధర్మరాజు

ఆ రాత్రి మేం కూచున్నచోట - అది పెద్ద శ్మశానం - మా పెత్తంద్రిగారు మంత్రాలు చదివి, ఛాపిలోనుంచి చచ్చిపోయినవాళ్ళ దెయ్యాలనన్నింటిని పిలిచారు. వాటితో, మీరు తెల్లవారేలోగా యెంత దున్నగలరో అంతవరకు దున్నండి, అని ఆర్జును చేశాడు. అవి వెయ్యో పదిహేనువందలో యెకరాలు దున్నేశాయి, చచ్చినట్టు! తెల్లారేసరికి మాయవయ్యాయి. మంత్రబలం :

హరిశ్చంద్రుడు

అప్పుడు రాజుగారు యేంజేశారు ?

ధర్మరాజు

మా పెదనాన్న నన్ను సంపాదు వారిని పిలిపమని. వారు వచ్చారు. అంతా చూశారు. తెల్లమొహం వేశారు. "కలయో వైష్ణవ మాయయో" అన్న పద్యం పాడ్డానికి సిద్ధమయ్యారు. "అదేదీ కాదు మహాప్రభూ, అస్మదాదుల తపశ్శక్తి" అన్నారు మా పెదనాన్నగారు. అప్పుడు "ఈ భూమంతా మీరు లీనుకుంటే మాకు షిగిలేది యేమిటండీ"

అని అన్నారు రాజాగారు. అప్పుడు మా పెత్తంద్రిగారు, “మడి మాన్యాలపై మమకారంగలవారికి గాని మా కెందుకండీ యీ భూమి? కావాలంటే కల్పవృక్షం నాటెయ్యనా మా దొడ్లో?” అనీ, అయితే మీ మనస్సు నొప్పకండా, ఒక పందుంభూమి రీసుకుంటాలెండి, అని రాజాగార్ని పూర్చోబెట్టారు. ఆయనే ఆ రోజుల్లో - సీమదొర, గవర్నరు - ఆ గవర్నరుకు ప్రాణరక్షణ చేశాడు. చేస్తే “మిస్టర్ ధర్మరాజ్, థాంక్యూ వెరిమచ్” అని షేక్ హాండ్ చేసి పారేశారు.

హరిశ్చంద్రుడు

మర్చిపోయి నీపేరు పెట్టావేమిటి మీ పెద్దనాన్నగారికి యిందులో పొరపాటున?

ధర్మరాజు

హఠాత్తుగా నిద్రలోలేపి పలకరించినా మన కసత్యంద్రుడు. మా పెదనాన్నగారి పేరు నాకు పెట్టారు ... ఆ గవర్నరు కథేవిటంటే ...

* * * *

చూశారా వాళ్ళధోరణి. రండీ, ఇకచాలు, మనం చెడదాం. వాళ్ళని మనం నమ్మం, వాళ్ళు ఒకళ్ళ నొకళ్ళు నమ్మరు. కాని వాళ్ళవల్ల ఎవళ్ళకీ చిక్కులేదు. వాళ్ళతో కూచంటే మనకు ఊసుపోతుంది. ఎప్పుడైనా చిక్కొస్తేమాత్రం వాళ్ళకే వస్తుంది, తొడేలు గొల్లపిల్లవాడు కథలోలాగ.

ఎప్పుడు వాళ్ళని నమ్మాలో తెలియదు కామా మరి? మొత్తంమీద అసత్యం తోడేలు.

ఒకాయన వైద్యం చేస్తాడు. చుహా గట్టివాడు. అతని మందు జబ్బు కుదర్చడంలో ఎంత అమోఘంగా పని చేస్తుందో, అతని సంభాషణలో కథలు రోగికి అంత ఉల్లాసం కలిగించి ఆ మందుకి తోడ్పడుతాయి. అతనితో ఉండి ఆ కథలు వింటూంటే రోగం రాదనిపిస్తుంది. ఎదొచ్చి వింటూన్నప్పుడు, చునం నమ్మ నట్టుగానీ, నప్పుతూన్నట్టుగానీ మొహం పెట్టకూడదు. ఇందాకా విన్న సంభాషణలో పదిహేను పందల ఎకరాల రాతినేల ఒకరాత్రికి రాత్రి దయ్యాలు చదునుచేసి మాగాణిగామార్చిన కథ ఆధిషగర్వప్రోత్తమే. అంటే వారు నెలవిచ్చిందే. వేసవికాలపు ఎండకథలు కూడా ఆయనదే. ఆయన్ని మించినవాడున్నా తొకాయన. పులిమీద పుట్ర. యుద్ధం రోజుల్లో ఆయన చెప్పేవాడూ: హిట్లర్ కి మూడు రహస్యాయుధాలున్నాయనిన్నీ, అందులో ఒకటి తనకున్నూ తెలుసుననిన్నీ, అది " ఛాం " అని నడుచుకుపోతూ అన్నిటినీ పిండిచేసేకొండ అనిన్నీ, పర్వతాల రెక్కలు ఇంద్రుడు నరి కేస్తున్నప్పుడు ఎక్కడో దాచుని వాటుకువచ్చిన దావతనిన్నీ.

ఓ చిన్నకథ ఆయన చెప్పింది :

" దిష్టిబొమ్మలు కట్టరండి పొలాల్లో. కాకులూ అడవి వారి ఛాన్యపు గింజ లెత్తుకపోకుండా. వారసారి ఆ దిష్టిబొమ్మకుకూడా కాకులు రొంగక పోతే, వో రాత్రికి రాత్రి జపంచేసి మంత్రించి వో బొమ్మను కట్టాను.

అది కట్టాక హాడలిపోయి కాకులు అదివరకు కరుచుకుపోయిన గింజ
లన్నీ పట్టుకొచ్చి అంతదూరాన్ని గట్టులాగపోసి చక్కాపోయాయి.''

ఏదో ఇందాకటివాళ్ళకి. హరిశ్చంద్రుడనీ. ధర్మరాజునీ పేర్లు
పెట్టాం. పెడితేయేం ? మనం అందరమూ దేవుళ్ళవీ మహాత్ములవీ పేర్లు
పెట్టుకోవడంలేదూ ?

Blank page

Blank page

